

І. С. Загурська

ПСИХОЛОГІЧНА СЛУЖБА

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЖИТОМИРСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА**

І. С. Загурська

ПСИХОЛОГІЧНА СЛУЖБА

Методичні рекомендації з курсу

**Житомир
Вид-во ЖДУ ім. І. Франка
2016**

УДК 159.964.21:316.6(07)

ББК 88.5я73

З 14

*Рекомендовано до друку Вченою Радою Житомирського державного університету
імені Івана Франка
(протокол № 9 від 22.04.2016 р.)*

Рецензенти:

Климчук В.О. – доктор психологічних наук, професор кафедри психології
Українського Католицького Університету

Чабанюк Н.І. – кандидат психологічних наук, заступник начальника Тренінгового
центру ГУНП в Житомирській області

Загурська І.С.

З 14 Психологічна служба: Методичні рекомендації з курсу. / І.С. Загурська. – Житомир:
Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2016. – 58 с.

Методичні рекомендації з курсу «Психологічна служба» розроблено відповідно до місця та значення дисципліни за структурно-логічною схемою, передбаченою освітньо-професійною програмою спеціальності 7.03010201 «Психологія». Вона охоплює всі змістові модулі, визначені освітньо-професійною програмою.

Методичні рекомендації складаються з таких структурних компонентів: вступ, розподіл навчальних годин на модулі, тем лекційного курсу дисципліни, інструктивно-методичних матеріалів до практичних занять та до самостійної роботи студентів. Представлені завдання та вимоги до підсумкової модульної роботи й екзамену, список рекомендованої літератури. Додатки містять опис базової методики до курсу та приклад виконання професійно-орієнтованого завдання.

Для студентів психологічних спеціальностей вищих навчальних закладів освіти.

УДК 159.964.21:316.6(07)

ББК 88.5я73

© І. С. Загурська, 2016

© Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2016

ЗМІСТ

Вступ	4
Навчально-тематичний план дисципліни	5
Рекомендації до організації самостійної роботи	7
Модуль 1. Нормативно-правова база діяльності психологічної служби в різних сферах суспільної практики	9
Модуль 2. Специфіка змісту діяльності, завдань та функцій психологічної служби у сфері освіти	21
Модуль 3. Специфіка змісту діяльності, завдань та функцій психологічної служби в різних сферах суспільної практики	29
Завдання до підсумкової модульної роботи	38
Вимоги до екзамену	39
Критерії оцінювання ПМР та екзаменаційної роботи	41
Додатки	42
<i>Додаток А.</i> Особливості роботи над професійно-орієнтованим завданням з курсу «Психологічна служба». Базова методика до курсу «Психологічна служба»	42
<i>Додаток Б.</i> Приклад виконання професійно-орієнтованого завдання з курсу «Психологічна служба»	48

ВСТУП

Робота психолога потребує не тільки загального високого рівня теоретичних знань, а й вміння вирішувати практичні завдання. Логічне поєднання теорії та практики можливе на основі знань науково-методичних засад планування та організації роботи фахівця.

Основною **метою** викладання дисципліни «Психологічна служба» є набуття майбутніми психологами знань щодо основних нормативних документів, які регламентують професійну діяльність, формування навичок планування та проведення дослідницької, корекційної, розвивальної та консультативної роботи; розвиток вмінь виконувати професійно-орієнтовані завдання.

Завдання:

1. Ознайомлення з нормативно-правовою базою діяльності психологів у різних сферах суспільної практики.
2. Ознайомлення з основними видами діяльності психолога та документами, які її регулюють.
3. Ознайомлення з особливостями роботи та підготовкою практичного психолога до роботи в різних галузях.
4. Ознайомлення з основними вимогами до оформлення документації психологів у різних сферах суспільної практики.
5. Оволодіння навичками проведення психодіагностичної, корекційної, розвивальної та консультативної роботи з дітьми різних вікових груп та дорослими.
6. Оволодіння навичками виконання професійно-орієнтованих завдань з психології.

По завершенню вивчення курсу студенти повинні **знати:**

- нормативно-правову базу діяльності психологів у різних сферах суспільної практики;
- основні види діяльності та форми роботи психологів;
- особливості проведення психодіагностичної, корекційної, розвивальної та консультативної роботи з дітьми різних вікових груп та дорослими;
- особливості роботи психолога в різних сферах суспільної практики;
- етичні аспекти роботи психологів.

По завершенню вивчення курсу студенти повинні мати такі **вміння** (*освітньо-професійна програма, додаток Б та рішення методологічного семінару кафедри (Протокол №3 від 31.01.2013 р.)*):

- аналізувати та узагальнювати наукові літературні джерела;
- оформлювати основну документацію психологів в різних сферах суспільної практики;
- виконувати професійно-орієнтовані завдання.

Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин										
	Денна форма					Заочна форма					
	Всього	У тому числі				Всього	У тому числі				
		Л.	П.	Лаб.	Інд.		С.р.	Л.	П.	Лаб.	Інд.
Модуль 1. НОРМАТИВНО-ПРАВОВА БАЗА ДІЯЛЬНОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СЛУЖБИ В РІЗНИХ СФЕРАХ СУСПІЛЬНОЇ ПРАКТИКИ											
Змістовий модуль 1. ІСТОРИЧНІ ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СЛУЖБИ. ФУНКЦІЇ ТА ЗАДАЧІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СЛУЖБИ.											
Тема 1. <i>Становлення та розвиток психологічної служби.</i>	14	4	4			6	12	2			10
Разом за змістовим модулем 1	14	4	4			6	12	2			10
Змістовий модуль 2. СПЕЦИФІКА ЗМІСТУ ДІЯЛЬНОСТІ, ЗАВДАНЬ ТА ФУНКЦІЙ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СЛУЖБИ В РІЗНИХ СФЕРАХ СУСПІЛЬНОЇ ПРАКТИКИ											
Тема 2. <i>Напрямки діяльності психологічної служби в різних сферах суспільної практики.</i>	13	2	2	2		7	11				11
Тема 3. <i>Проблема психологічного насильства у контексті роботи психолога.</i>	7					7	11				11
Виконання ІНДЗ (ПОЗ)*	2				2		2				2
Разом за змістовим модулем 2	22	2	2	2	2	14	24				2/22
Разом за модулем 1	36	6	6	2	2	20	36	2			2/32
Модуль 2. СПЕЦИФІКА ЗМІСТУ ДІЯЛЬНОСТІ, ЗАВДАНЬ ТА ФУНКЦІЙ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СЛУЖБИ У СФЕРІ ОСВІТИ											
Змістовий модуль 3. ОСВІТНЬО-КВАЛІФІКАЦІЙНІ ВИМОГИ ДО ФАХІВЦЯ ПСИХОЛОГА											
Тема 4. <i>Характеристика професії психолога.</i>	11	2	2			7	12	2			10
Тема 5. <i>Психологічна служба в системі освіти та в соціальних службах для молоді.</i>	15	2	2	4		7	12		2		10
Тема 6. <i>Особливості роботи психолога в психолого-медико-педагогічній консультації.</i>	7					7	9				9
Виконання ІНДЗ (ПОЗ)*	3				3		3				3
Разом за змістовим модулем 3	36	4	4	4	3	21	36	2	2		3/29
Разом за модулем 2	36	4	4	4	3	21	36	2	2		3/29

Модуль 3. СПЕЦИФІКА ЗМІСТУ ДІЯЛЬНОСТІ, ЗАВДАНЬ ТА ФУНКЦІЙ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СЛУЖБИ В РІЗНИХ СФЕРАХ СУСПІЛЬНОЇ ПРАКТИКИ											
Змістовий модуль 4. ВИДИ ТА ФОРМИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СЛУЖБИ											
Тема 7. <i>Психологічна служба в сфері економіки та бізнесу.</i>	13	2	1	2		8	12			2	10
Тема 8. <i>Психологічна служба в установах покарання та в Збройних силах України.</i>	13	2	1	2		8	11				11
Разом за змістовим модулем 4	26	4	2	4		16	23			2	21
Змістовий модуль 5. ДІАГНОСТИКА, ПРОГНОЗ, ПСИХОЛОГІЧНА ДОПОМОГА ТА АКТУАЛІЗАЦІЯ САМОДОПОМОГИ											
Тема 9. <i>Роль психологічної служби у подоланні проблеми торгівлі людьми, расової та релігійної дискримінації.</i>	8					8	11				11
Виконання ІНДЗ (ПОЗ)*	2				2		2				2
Разом за змістовим модулем 5	10				2	8	13				2/11
Разом за модулем 3	36	4	2	4	2	24	36				2/34
Усього годин	108	14	12	10	7	65	108	4	2	2	7/93

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Самостійна робота є невід'ємною складовою вивчення навчальної дисципліни. Вона здійснюється за такими напрямками:

- підготовка теоретичних питань до практичних занять;
- виконання завдань для самостійної роботи;
- конспектування першоджерел;
- підготовка рефератів;
- виконання індивідуальних (професійно-орієнтованих) завдань;
- підготовка до підсумкових модульних робіт;
- підготовка до екзамену.

Підготовка теоретичних питань до практичних занять передбачає опрацювання питань теми практичного заняття. Ці питання могли як розглядати під час лекції, так і виноситися на самостійне опрацювання.

Алгоритм підготовки.

- Визначте питання для підготовки (Ви маєте розглянути усі питання, зазначені у плані практичного заняття).
- Візьміть у бібліотеці університету (читальному залі або на кафедрі) джерела, зазначені у списку основної літератури до заняття. При підборі літератури Ви можете користуватися бібліотечними каталогами (алфавітним, предметним або систематичним).
- Визначте розділи (теми або параграфи), у яких розкрито питання практичного заняття.
- Прочитайте ці розділи.
- Складіть план (простий або складний) відповіді на кожне питання.
- Визначте основні поняття, які Ви повинні засвоїти.
- Проаналізуйте, як опрацьований матеріал пов'язаний з іншими питаннями теми.
- Для кращого засвоєння та запам'ятовування матеріалу складіть короткий конспект, схеми, таблиці або графіки по прочитаному матеріалу.
- Визначте проблеми в опрацьованому матеріалі, які Ви недостатньо зрозуміли. З цими питаннями Ви можете звернутися на консультації до викладача.
- Перевірте, як Ви засвоїли опрацьоване питання. Ви можете це зробити, відповівши на тестові питання до теми або розв'язавши практичні завдання.

Конспектування першоджерел передбачає поглиблений розгляд окремих питань теми. Для конспектування можуть пропонуватися статті з фахових журналів, розділи монографій або підручників.

Алгоритм підготовки.

- Прочитайте запропоноване першоджерело.
- Правильно оформіть бібліографію першоджерела (автор, назва, вихідні дані).
- Складіть план (простий або складний).
- Для кожного пункту плану виділіть основні положення проблеми, яка висвітлюється у першоджерелі.
- Представте прочитаний текст у вигляді тез або анотації, використовуючи, при потребі, схеми, таблиці, графіки тощо.
- Для самоперевірки перекажіть статтю, використовуючи власний конспект.

Підготовка до підсумкової модульної роботи (ПМР) та екзамену має на меті узагальнення та систематизацію знань з окремого модуля або дисципліни у цілому.

Алгоритм виконання

- Ознайомтеся з переліком питань та завдань до ПМР або заліку.
- Підберіть підручники, інструктивно-методичні матеріали або іншу довідкову літературу, необхідну для підготовки (її перелік Ви можете знайти в робочій програмі або інструктивно-методичних матеріалах).
- Перегляньте зміст кожного питання, користуючись власними конспектами або підручниками.
- Визначте рівень знань з кожного питання.
- Визначте питання, які потребують ретельнішої підготовки (опрацювання додаткової літератури, складання конспектів, схем, виконання окремих завдань тощо). З цією метою зверніться до алгоритму підготовки теоретичних питань до практичних занять та виконання завдань до лабораторних занять.
- Для самоперевірки перекажіть теоретичні питання або виконайте практичне завдання.

Примітка: якщо ви маєте труднощі у підготовці окремих теоретичних питань або виконанні практичних завдань, ви можете звернутися за консультацією до викладача. Час проведення консультацій зазначений у графіку проведення консультацій (кафедра соціальної та практичної психології).

Кількість оцінюваних занять у I модулі: 3 практичних заняття, 1 лабораторне заняття.

Для зарахування I модуля студенти мають одержати не менше 6 оцінок (це мінімальна кількість обов'язкових оцінок).

Обов'язкові види робіт:

- опрацювання питань з плану практичного заняття;
- опрацювання основних понять;
- опрацювання першоджерел;
- виконання професійно-орієнтованих завдань;
- засвоєння знань з теми, яка виносилася на самостійне опрацювання.

ЛЕКЦІЙНИЙ КУРС

Тема. СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ПСИХОЛОГІЧНОЇ СЛУЖБИ

Мета: ознайомити студентів із основними етапами становлення та розвитку психологічної служби.

Професійна спрямованість: розвинути уміння застосовувати на практиці основні законодавчі документи, які регулюють діяльність психолога.

План:

1. Розвиток Національної системи соціально-психологічної служби України.
2. Міжнародні та регіональні документи про права людини.
3. Законодавча та правова база діяльності психологів у різних сферах суспільної практики.

Основні поняття	<i>Національна система соціально-психологічної служби України, психологічна служба</i>
------------------------	--

Література

Основна література

1. Дуткевич Т.В., Савицька О.В. Практична психологія: Вступ у спеціальність. Навчальний посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – С. 42-47, 48-50.
2. Захист прав дітей та попередження психологічного насильства / Упоряд. В.М. Брандер, В.М. Мишківська. – Житомир: Житомирська обласна професійна Асоціація практикуючих психологів, психотерапевтів, 2002. – 32 с.
3. Основи практичної психології / За ред. В. Панок та ін. Підручник. – К.: Либідь, 1999. – 536 с.
4. Панок В.Г. Концепція національної соціально-психологічної служби // Педагогіка і психологія. - 1994. – №2. – С. 3-10.
5. Панок В.Г. Українська практична психологія: визначення, структура і завдання // Практична психологія і соціальна робота. - 1997. – №10. – С. 7-17.
6. Права дитини: Від витоків до сьогодення: Збірник текстів методичних та інформаційних матеріалів. – К.: Либідь, 2002. – 280 с.
7. Робота психолога та соціального педагога в закладах освіти. Збірник нормативних документів / Укладач: І.С. Загурська. – Житомир, 2010. – 83 с.

Додаткова література

1. Карамушка Л.М. Об'єктно-цільові та організаційно-функціональні моделі психологічної служби // Психологія (загальнодержавна науково-популярна газета). – 2002. – № 1 (33). – С. 12-15.

- Лада Ю. Смысл и специфика психологической помощи // Журнал практикующего психолога. – 1995. – №1. – С. 39-109.

Интернет-ресурси

- <http://psyua.com.ua/page/zakon.php>

Тема. НАПРЯМКИ ДІЯЛЬНОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СЛУЖБИ В РІЗНИХ СФЕРАХ СУСПІЛЬНОЇ ПРАКТИКИ

Мета: ознайомити студентів із основними напрямками діяльності психологічної служби.

Професійна спрямованість: розмежувати завдання психолога в межах основних напрямків роботи.

План:

- Особливості психодіагностичної, розвивальної та корекційної роботи психолога.
- Специфіка просвітницько-пропагандистської та профілактичної роботи психолога.
- Психологічне консультування як важливий вид діяльності психолога.
- Психотерапія як різновид професійної психологічної допомоги.

Основні поняття	<i>діагностика, корекція, реабілітація, профілактика, прогностика, психологічна просвіта, консультування, психотерапія</i>
------------------------	--

Література

Основна література

- Дуткевич Т.В., Савицька О.В. Практична психологія: Вступ у спеціальність. Навчальний посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – С. 97-133.
- Карандашев В.Н. Психология: Введение в профессию. – М.: Смысл, 2000. – С. 71-76.
- Каліна Н.Ф. Психотерапія: підручник / Н.Ф. Каліна. – К.: Академвидав, 2010. – 288 с.
- Овчарова Р.В. Технологии практического психолога образования: Учебное пособие для студентов вузов и практических работников. – М.: ТЦ «Сфера», 2000. – С. 57-109.
- Практическая психология образования: Учебное пособие 4-е изд./ Под ред. И.В. Дубровиной. – СПб.: Питер, 2004. – С. 74-147.

Додаткова література

- Васьковская С.В., Горностай П.П. Психологическое консультирование: Ситуационные задачи. – К.: Вища школа, 1996. – 192 с.
- Психокоррекционная работа по предупреждению агрессивности детей младшего школьного возраста // Практична психологія і соціальна робота, 1998. – №1-2. – С. 12-14.
- Психотерапия детей и подростков. 2-е изд. / Под ред. Ф. Кендалла. – СПб.: Питер, 2002. – 432 с.
- Шебанова В.И. Профилактика и коррекция агрессивного поведения у младших школьников с задержкой психического развития // Практична психологія і соціальна робота. – 2002. - № 1. – С. 6-21.
- Шебанова С.Г. Концептуальная модель коррекции агрессивного поведения // Практична психологія і соціальна робота. – 2002. - № 8. – С. 52-54.

Интернет-ресурси

- <http://psyua.com.ua/page/zakon.php>

ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ
ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №1
Тема. НОРМАТИВНО-ПРАВОВА ОСНОВА ДІЯЛЬНОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СЛУЖБИ

Мета: ознайомити студентів з основними нормативними документами та етапами становлення психологічної служби.

Професійна спрямованість: розвинути уміння використовувати у професійній діяльності основні нормативні документи про права людини.

План:

1. Розвиток Національної системи соціально-психологічної служби України. Основні положення Концепції про Національну систему соціально-психологічної служби України.
2. Міжнародні документи та регіональні угоди про права людини.
3. Роль психологічної служби у захисті прав дітей:
  - основні положення Конвенції про права дитини;
  - основні положення «Декларації про права розумово відсталих осіб», та «Декларації про права інвалідів»;
  - загальні положення закону України «Про охорону дитинства»;
  - основні положення національної програми «Діти України».

Основні поняття	<i>Національна система соціально-психологічної служби України, декларація, хартія, закон</i>
------------------------	--

Завдання для самостійної роботи

- опрацюйте теоретичні питання
- опрацюйте основні поняття
- Опрацюйте статті:

Панок В.Г. Концепція національної соціально-психологічної служби // Педагогіка і психологія. - 1994. – №2. – С. 3-10.

Панок В.Г. Українська практична психологія: визначення, структура і завдання // Практична психологія і соціальна робота. - 1997. – №10. – С. 7-17.

- Розробіть пам'ятку «Алгоритм дій психолога у ситуації порушення прав дитини» (письмово)

Оцінювання

Види роботи	Максимально можлива кількість оцінок
Усна відповідь (обговорення теоретичних питань, першоджерел, алгоритму дій психолога у ситуації порушення прав дитини)	1 оцінка
Виконання тестового завдання	1 оцінка

Література

Основна література

1. Вивчаємо права дітей / Упоряд. В.М. Мишківська та ін. – Житомир: Житомирська обласна професійна Асоціація практикуючих психологів, психотерапевтів, 2004. – 60 с.
2. Дуткевич Т.В., Савицька О.В. Практична психологія: Вступ у спеціальність. Навчальний посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – С. 42-47, 48-50.
3. Захист прав дітей та попередження психологічного насильства / Упоряд. В.М. Брандер, В.М. Мишківська. – Житомир: Житомирська обласна професійна Асоціація практикуючих психологів, психотерапевтів, 2002. – 32 с.
4. Основи практичної психології / За ред. В. Панок та ін. Підручник. – К.: Либідь, 1999. – 536 с.
5. Панок В.Г. Концепція національної соціально-психологічної служби // Педагогіка і психологія. - 1994. – №2. – С. 3-10.
6. Панок В.Г. Українська практична психологія: визначення, структура і завдання // Практична психологія і соціальна робота. - 1997. – №10. – С. 7-17.
7. Права дитини: Від витоків до сьогодення: Збірник текстів методичних та інформаційних матеріалів. – К.: Либідь, 2002. – 280 с.
8. Права людини: Основні міжнародно-правові документи / Упоряд. Ю.К. Качуренко. – К.: Вища школа, 1989. – 248 с.
9. Права человека: Сборник универсальных и региональных международных документов / Сост. Л.Н. Шестаков. – М.: Изд-во МГУ, 1990. – 202 с.
10. Робота психолога та соціального педагога в закладах освіти. Збірник нормативних документів / Укладач: І.С. Загурська. – Житомир, 2010. – 83 с.

Додаткова література

1. Карамушка Л.М. Об'єктно-цільові та організаційно-функціональні моделі психологічної служби // Психологія (загальнодержавна науково-популярна газета). – 2002. – № 1 (33). – С. 12-15.
2. Лада Ю. Смысл и специфика психологической помощи // Журнал практикующего психолога. – 1995. – №1. – С. 39-109.

Інформаційні ресурси: електронна хрестоматія до курсу, комплекс тестових завдань у СУНП «УНІВЕРСУМ» (діагностичні тестові методики тощо)

Контрольні питання і завдання:

1. Опишіть основні положення Концепції про Національну систему соціально-психологічної служби України.
2. Охарактеризуйте основні міжнародні документи та регіональні угоди про права людини.
3. Проаналізуйте та виділіть основні положення в законах України, які стосуються прав дитини.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №2

Тема. НОРМАТИВНІ ОСНОВИ ДІЯЛЬНОСТІ ПСИХОЛОГІВ У РІЗНИХ СФЕРАХ СУСПІЛЬНОЇ ПРАКТИКИ

Мета: ознайомити студентів із законодавчо-правовою базою діяльності психологів.

Професійна спрямованість: розвиток вміння використовувати на практиці основні нормативні документи, які регламентують діяльність психологів.

План:

1. Законодавчо-правова база діяльності психологів у системі освіти та в соціальних службах для молоді. Види документації психолога.
2. Нормативна основа діяльності психологів у сфері економіки та бізнесу.
3. Законодавчо-правова база діяльності психологів у пенітенціарній системі та військовій практиці.

Основні поняття	<i>річний план роботи психолога, план роботи психолога на місяць, індивідуальні картки психолого-педагогічного діагностування, протоколи індивідуальних консультацій, журнали проведення корекційно-відновлювальної та розвивальної роботи, журнали психологічного аналізу уроків, журнали щоденного обліку роботи, тижневий графік роботи, реадптація, ресоціалізація</i>
------------------------	--

Завдання для самостійної роботи

- опрацюйте теоретичні питання
- опрацюйте основні поняття
- підготуйте реферат:
  - 📖 Особливості законодавчого та правового регулювання діяльності психолога у сфері економіки та бізнесу
- Складіть орієнтовний план роботи психолога на рік і план роботи психолога на місяць (план роботи має стосуватися однієї зі сфер суспільної практики)

Оцінювання

Види роботи	Максимально можлива кількість оцінок
Усна відповідь (обговорення теоретичних питань та плану роботи психолога)	1 оцінка
Виконання тестового завдання	1 оцінка
Підготовка реферативного повідомлення	1 оцінка

Література

Основна література

1. Битянова М.Р. Организация психологической работы в школе. – М.: Совершенство, 1998. – 298 с.
2. Городнова Н.М. Положення про кабінет практичного психолога в закладах освіти // Практична психологія і соціальна робота. – 2001. – №1. – С. 27.
3. Дуткевич Т.В., Савицька О.В. Практична психологія: Вступ у спеціальність. Навчальний посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – С. 50-56.
4. Карандашев В.Н. Психология: Введение в профессию. – М.: Смысл, 2000. – С. 65-80, 105-127, 203-220, 233-246.
5. Коломінський Н.Л. Методологічні засади професійної підготовки практичного психолога // Практична психологія і соціальна робота. – 2003. – №4. – С. 12-13.
6. Медведєв В.С. Кримінальна психологія: Підручник. – К.: Атака, 2004. – С. 217-364.
7. Овчарова Р.В. Технологии практического психолога образования. – М., – 2000. – С. 5-43.
8. Пашнев Б.К. Планирование деятельности практических психологов // Практична психологія і соціальна робота. – 2003. – №2-3. – С. 25-27.

9. Практическая психология образования: Учебное пособие 4-е изд./ Под ред. И.В. Дубровиной. – СПб.: Питер, 2004. – С. 16-175, 532-579.
10. Репнова Т. Планування роботи практичного психолога // Психолог. – 2003. - №2. – С. 3-15.
11. Робота психолога та соціального педагога в закладах освіти. Збірник нормативних документів / Укладач: І.С. Загурська. – Житомир, 2010. – 83 с.
12. Сироватко О. Документація практичного психолога // Психолог. – 2002. – №10. – С. 3-6.
13. Фридман Л.М. О концепции школьной психологической службы // Вопр. психологии. - 2001. – №1. – С. 97-106.

Додаткова література

1. Бадалова М.В. Профессиональная рефлексия практических психологов: опыт изучения // Практична психологія і соціальна робота. – 2002. – №4. – С. 28-30.
2. Володарская И.Я., Лизунова Н.М. Система подготовки психологов в США // Вестник МГУ. – 1990. – С. 57-68.
3. Гавенко В.Л. Опыт работы и перспективы развития психологической службы в вузе // Практична психологія і соціальна робота. – 2001. – №3. – С. 19-20.
4. Дмитренко А.К. Мотиваційні та світоглядні аспекти вибору професії психолога // Практична психологія і соціальна робота. – 2002. – №4. – С. 31-33.
5. Матвеева М.П. Особливості професійної діяльності шкільного психолога (рекомендації з проблем оптимізації нормативних аспектів діяльності) // Практична психологія і соціальна робота. – 2003. – №1. – С. 44-60.
6. Мельник Ю.Б. Формування культури здоров'я учнів як важлива складова роботи практичного психолога // Практична психологія і соціальна робота. – 2003. – №2-3. – С. 126-132.
7. Подмазін С., Сироватко О. Реабілітаційна функція соціально–психологічної служби // Психолог. – 2002. - №8. – С. 5-6.
8. Профессиональный кодекс этики для психологов. Бонн, ФРГ, 1986 г. // Вопр. психологии. – 1990. – №6. – С. 148-153.
9. Рудчук Г.К., Андрійчук І.П. Підготовка особистості майбутніх практичних психологів // Практична психологія і соціальна робота. – 2003. – №4. – С. 18-20.
10. Соцька М. Оцінювання діяльності психолога закладу освіти // Психолог. – 2003. - №8. – С. 10-15.
11. Степанова М.А. О критериях профессионализма школьного психолога // Вопр. психологии. – 2002. – №1. – С. 88-94.

Інформаційні ресурси: електронна хрестоматія до курсу, комплекс тестових завдань у СУНП «УНІВЕРСУМ» (діагностичні тестові методики тощо)

Контрольні питання і завдання:

1. Опишіть вимоги до ведення документації психолога в системі освіти. Проаналізуйте план роботи психолога на рік та на місяць.
2. Охарактеризуйте нормативну основу діяльності психолога у сфері економіки та бізнесу.
3. Проаналізуйте законодавчо-правову базу діяльності психологів у пенітенціарній системі та військовій практиці.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №3

Тема. ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СЛУЖБИ В РІЗНИХ СФЕРАХ СУСПІЛЬНОЇ ПРАКТИКИ

Мета: ознайомити студентів із особливостями діяльності психологів у різних сферах суспільної практики.

Професійна спрямованість: ознайомлення студентів із особливостями напрямків діяльності психологів у різних сферах суспільної практики, розвиток вміння підбирати необхідні форми роботи в межах кожного напрямку.

План:

1. Особливості психодіагностичної, розвивальної, корекційної роботи психолога в системі освіти, в сфері економіки та бізнесу, в установах покарання, у військовій практиці.
2. Специфіка просвітницько-пропагандистської та профілактичної роботи психолога в системі освіти, в сфері економіки та бізнесу, в установах покарання, у військовій практиці.
3. Психологічне консультування як важливий вид діяльності психолога в системі освіти, в сфері економіки та бізнесу, в установах покарання, у військовій практиці.
4. Психотерапія як різновид професійної психологічної допомоги в системі освіти, в сфері економіки та бізнесу, в установах покарання, у військовій практиці.

Основні поняття	<i>діагностика, корекція, реабілітація, профілактика, прогностика, психологічна просвіта, консультування, психотерапія</i>
------------------------	--

Завдання для самостійної роботи

- опрацюйте теоретичні питання

- опрацюйте основні поняття

- підготуйте реферат:

 Специфіка психодіагностичної та корекційно-розвивальної роботи в закладах освіти

 Специфіка психодіагностичної та корекційно-розвивальної роботи в установах покарання

Оцінювання

Види роботи	Максимально можлива кількість оцінок
Усна відповідь (обговорення теоретичних питань)	1 оцінка
Підготовка реферативного повідомлення	1 оцінка
Виконання тестового завдання	1 оцінка

Література

Основна література

1. Битянова М.Р. Организация психологической работы в школе. – М.: Совершенство, 1998. – 298 с.
2. Дуткевич Т.В., Савицька О.В. Практична психологія: Вступ у спеціальність. Навчальний посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – С. 97-133.
3. Карандашев В.Н. Психология: Введение в профессию. – М.: Смысл, 2000. – С. 71-76.
4. Каліна Н.Ф. Психотерапія: підручник / Н.Ф. Каліна. – К.: Академвидав, 2010. – 288 с.
5. Овчарова Р.В. Технологии практического психолога образования: Учебное пособие для студентов вузов и практических работников. – М.: ТЦ «Сфера», 2000. – С. 57-109.
6. Практическая психология образования: Учебное пособие 4-е изд./ Под ред. И.В. Дубровиной. – СПб.: Питер, 2004. – С. 74-147.

Додаткова література

1. Васьковская С.В., Горностай П.П. Психологическое консультирование: Ситуационные задачи. – К.: Вища школа, 1996. – 192 с.
2. Мазур А.В. Артотерапія та дитяча гра як засоби корекції страху у дошкільників та дітей 6-7 років // Практична психологія і соціальна робота, 2001. – №6. – С. 5-11.
3. Полное руководство по детской психотерапии / Пер. с англ. Ю. Брянцевой. – М.: Изд-во ЭКСМО-Пресс, 2002. – 640 с.
4. Психокоррекционная работа по предупреждению агрессивности детей младшего школьного возраста // Практична психологія і соціальна робота, 1998. – №1-2. – С. 12-14.
5. Психотерапия детей и подростков. 2-е изд. / Под ред. Ф. Кендалла. – СПб.: Питер, 2002. – 432 с.
6. Шебанова В.И. Профилактика и коррекция агрессивного поведения у младших школьников с задержкой психического развития // Практична психологія і соціальна робота. – 2002. - № 1. – С. 6-21.
7. Шебанова В.І. Експрес-діагностика агресивного типу реагування молодших школярів у ситуації фрустрації // Практична психологія і соціальна робота. – 2002. - № 3. – С. 4-7.
8. Шебанова С.Г. Концептуальная модель коррекции агрессивного поведения // Практична психологія і соціальна робота. – 2002. - № 8. – С. 52-54.

Інформаційні ресурси: електронна хрестоматія до курсу, комплекс тестових завдань у СУНП «УНІВЕРСУМ» (діагностичні тестові методики тощо)

Контрольні питання і завдання:

1. Опишіть особливості психодіагностичної, розвивальної, корекційної роботи психолога в системі освіти, в сфері економіки та бізнесу, в установах покарання, у військовій практиці.
2. Охарактеризуйте специфіку просвітницько-пропагандистської та профілактичної роботи психолога в системі освіти, в сфері економіки та бізнесу, в установах покарання, у військовій практиці.
3. Проаналізуйте особливості психологічного консультування як важливого виду діяльності психолога в системі освіти, в сфері економіки та бізнесу, в установах покарання, у військовій практиці.
4. Охарактеризуйте психотерапію як різновид професійної психологічної допомоги в системі освіти, в сфері економіки та бізнесу, в установах покарання, у військовій практиці.

ЛАБОРАТОРНІ ЗАНЯТТЯ

ЛАБОРАТОРНЕ ЗАНЯТТЯ №1

Тема. ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СЛУЖБИ В РІЗНИХ СФЕРАХ СУСПІЛЬНОЇ ПРАКТИКИ

Мета: сформувати навички виконання професійно-орієнтованих завдань.

Професійна спрямованість: ознайомлення студентів з особливостями виконання ПОЗ.

План:

1. Основні етапи виконання професійно-орієнтованих завдань.
2. Особливості виконання ПОЗ з дисципліни «Психологічна служба».
3. Специфіка психологічної допомоги дітям та дорослим.

Інструкція до виконання: виберіть одну із запропонованих ситуацій та виконайте завдання етапу первинного аналізу проблеми та планово-підготовчого етапу:

1. Ви працюєте практичним психологом у дитячому садку. До Вас звернулася мама п'ятирічної Тетянки. Вона зазначила: «Я помітила, що моя дитина якось дуже негативно відгукується про все, що робить. Наприклад, вчора намалювала малюнок, а потім його порвала. З пластиліну зайчика зробила, як на мене дуже непогано, але теж його взялася переліплювати, а тоді й зовсім розплакалася... З чим це пов'язано? Що робити? Я почала вже переживати...»

Обов'язкова програма при виконанні завдання

1. Довизначте проблему з використанням базових психологічних категорій, понять та термінів. Опишіть роботу з проблемою у формі первинної бесіди з мамою.
2. Складіть розгорнутий план виконання завдання. Вивчіть особливості самооцінки дитини. У ході роботи скористайтеся методикою Т.В. Дембо-С.Я. Рубінштейн у модифікації Т. Габріял «Сходінки самооцінок».
3. Змодельуйте підсумкову консультативну бесіду з мамою, у ході якої Ви пояснюєте результати дослідження та даєте рекомендації щодо особливостей психологічної підтримки дитини. У ході консультативної бесіди скористайтеся технікою відображення почуттів, описаною Васьківською С.В. (Васьківська С.В. Основи психологічного консультування: Навчальний посібник. -К.: Четверта хвиля, 2004. - 256 с.).

2. Ви працюєте психологом у банківській установі. До вас звернувся працівник одного з відділів зі скаргами на постійне відчуття того, що може допуститися помилки при виконанні професійних обов'язків. Він зазначив: «Свою роботу я виконую старанно, вважаю себе відповідальним. Мої друзі такої ж думки про мене. Однак я постійно думаю, що можу допуститися помилки. Мене дуже напружує ця ситуація. Хочу розібратися, чому я так відчуваюся?»

Обов'язкова програма при виконанні завдання

1. Довизначте проблему з використанням базових психологічних категорій, понять та термінів. Опишіть роботу з проблемою у формі первинної бесіди з мамою.
2. Сплануйте та змодельуйте результати дослідження тривожності працівника. У ході роботи використовуйте методику ситуативної та особистісної тривожності Ч.Д. Спілбергера-Ю.Л. Ханіна.
3. Використавши результати проведеного дослідження, продемонструйте консультативну бесіду з працівником. Проаналізуйте фактори, які зумовлюють виникнення описаної ситуації. Розробіть структуру індивідуальної корекційно-розвивальної програми, метою якої є зниження рівня тривожності. Наведіть приклад однієї з вправ, яка буде включена до цієї програми.

3. Ви працюєте шкільним психологом. До Вас звернулася вчителька 3 класу з проханням допомогти розібратися у причинах неадекватної, на її думку, поведінки учениці Марійки В. Вчителька зауважила: «З Марійкою працювати дуже складно. Вона постійно береться за виконання складних завдань. Не пам'ятаю, щоб вона хоч одне виконала правильно. Але це її не зупиняє. Після чергової невдачі знову намагається виконати складніше завдання. Одним словом – поведінка абсолютно неадекватна. Допоможіть розібратися у цій ситуації. Як мені поводитися з ученицею, щоб не спровокувати ще більших проблем?»

Обов'язкова програма при виконанні завдання

- 1. Сплануйте та змодельуйте результати дослідження рівня домагань учениці.*
- 2. У ході роботи використовуйте методику оцінки рівня домагань Ф. Хоппе.*
- 3. Підготуйте діагностичний звіт. Використавши результати проведеного дослідження, продемонструйте консультативну бесіду з вчителем, у ході якої Ви даєте рекомендації щодо особливостей взаємодії з ученицею.*

4. Ви працюєте психологом у педагогічному ліцеї. До вас звернувся заступник директора з виховної роботи. Він зазначив: «Я займаю керівну посаду. Робота відповідальна. Часто трапляються неприємні ситуації. Декілька останніх місяців відчуваю роздратування, яке переноситься і на колег по роботі, і на рідних. Причин серйозних ніби для цього немає. Все як завжди: навчання, виховні заходи, зустрічі з батьками та ліцеїстами...бажання виспатися. Ось сьогодні підвищив голос на одного з ліцеїстів без серйозної на те причини. Мені дуже соромно за це. Зі мною щось відбувається, а що саме – не розумію».

Обов'язкова програма при виконанні завдання:

- 1. Сплануйте та змодельуйте результати дослідження емоційного стану заступника директора.*
- 2. У ході роботи використовуйте методику діагностики рівня емоційного вигорання В.В. Бойка.*
- 3. Підготуйте діагностичний звіт.*
- 4. Використавши результати проведеного дослідження, продемонструйте консультативну бесіду з клієнтом, у ході якої Ви даєте рекомендації щодо подолання наслідків емоційного вигорання.*

5. Ви працюєте психологом у редакції одного з популярних періодичних видань. До вас звернувся головний редактор з таким проханням: «У роботі з підлеглими я завжди намагаюсь враховувати їх інтереси, вміння та здібності. Однак один із працівників часто робить роботу без творчого ентузіазму. Можливо, його особистісні якості не відповідають тому виду роботи, який він виконує? Допоможіть, будь ласка, розібратися, що насправді цікаво робити моєму підлеглому, чого він хоче досягнути, як оцінює свої вміння, які якості вважає у себе найбільш розвинутими».

Обов'язкова програма при виконанні завдання

- 1. Довизначте проблему з використанням базових психологічних категорій, понять та термінів. Опишіть роботу з проблемою у формі первинної бесіди з редактором.*
- 2. Складіть розгорнутий план виконання завдання. Вивчіть особливості рефлексії здібностей та соціальної рефлексії. У ході роботи скористайтеся методикою вивчення динаміки здібностей О.Л. Музики.*
- 3. Використавши результати проведеного дослідження, сплануйте підсумкову консультативну бесіду з керівником організації. Розробіть структуру програми надання ціннісної підтримки розвитку соціального компонента здібностей.*

Завдання для самостійної роботи

▪ Виконайте професійно-орієнтоване завдання	7 годин
Оцінювання	
▪ робота на заняттях	1 оцінка

Література

Основна література

1. Гришин В. В., Лушин П. В. Методики психодіагностики в учебно-воспитательном процессе. – М.: ИКА «Москва», 1990. – 64 с.
2. Музика О.Л., Загурська І.С. Самооцінка і розвиток творчих здібностей: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2007. – С. 143-145.
3. Немов Р. С. Психология: Учеб. для студентов высш. пед. учеб. заведений: В 3 кн. Кн. 3: Психодиагностика. Введение в научное психологическое исследование с элементами математической статистики. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1998. – 632 с.
4. Овчарова Р.В. Практическая психология в начальной школе. – М.: «Сфера», 2001. – С. 100-122.
5. Овчарова Р.В. Технологии практического психолога образования: Учебное пособие для студентов вузов и практических работников. – М.: ТЦ «Сфера», 2000. – С. 138-155.
6. Професійно-орієнтовані завдання з психології / За ред. О.Л. Музики. Навчальний посібник. – 2-ге вид., перероб. і доп. - Житомир, 2010. – 587 с.
7. Практическая психология в тестах, или Как научиться понимать себя и других. – М.: АСТ-ПРЕСС, 1997. – 376 с.
8. Рогов Е. И. Настольная книга школьного психолога: Учеб. пособие: В 2 кн. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1998. – Кн. 1: Система работы психолога с детьми разного возраста. – 384 с.

Додаткова література

1. Жутикова Н.В. Учителю о практике психологической помощи. – М.: Просвещение., 1988. – 176 с.
2. Коробко С. Л., Коробко О. І. Робота психолога з молодшими школярами: Методичний посібник. – К.: Літера ЛТД, 2006. – 416 с.

Контрольні питання і завдання:

1. Які особливості надання психологічної допомоги дітям та дорослим?
2. Оберіть та виконайте одне із професійно-орієнтованих завдань.
3. Виконайте завдання етапу первинного аналізу проблеми та планово-підготовчого етапу.

Тема для самостійного опрацювання

Тема. ПРОБЛЕМА ПСИХОЛОГІЧНОГО НАСИЛЬСТВА У КОНТЕКСТІ РОБОТИ ПСИХОЛОГА

1. Проблема психологічного насильства у сучасному суспільстві. Особливості психологічної допомоги дітям, які постраждали від насильства.
2. Психодіагностична і консультативна допомога дітям, які постраждали від насильства.
3. Психотерапія та психопрофілактика насильства.

Основні поняття	<i>емоційне насильство, психологічне насильство, нехтування дитячими потребами, фізичне насильство</i>
------------------------	--

Завдання для самостійної роботи

- опрацюйте теоретичні питання та основні поняття

Оцінювання

Перевірка рівня засвоєних знань на індивідуальній консультації у викладача	1 оцінка
--	----------

Література

Основна література

1. Захист прав дітей та попередження психологічного насильства / Упоряд. В.М. Брандер, В.М. Мишківська. – Житомир: Житомирська обласна професійна Асоціація практикуючих психологів, психотерапевтів, 2002. – 32 с.
2. Овчарова Р.В. Технологии практического психолога образования: Учебное пособие для студентов вузов и практических работников. – М.: ТЦ «Сфера», 2000. – С. 295-314.
3. Насилие в семье. Как бороться с ним государству? Что имеем и что следует делать? / Под ред. Ребекки П. Сьюэл, Арати Васан, Маргарет А. Шулер. – К.: Агенство «Україна», 2002. – 158 с.

Додаткова література

1. Кириленко Т.С. Психологія: емоційна сфера особистості: Навч. посібник. – К.: Либідь, 2007. – 256 с.

Модуль 2. Специфіка змісту діяльності, завдань та функцій психологічної служби у сфері освіти

Кількість оцінюваних занять у II модулі: 2 практичних заняття, 2 лабораторних заняття.

Для зарахування II модуля студенти мають одержати не менше **6 оцінок** (це мінімальна кількість обов'язкових оцінок).

Обов'язкові види робіт:

- опрацювання питань з плану практичного заняття;
- опрацювання основних понять;
- опрацювання першоджерел;
- виконання професійно-орієнтованих завдань;
- засвоєння знань з теми, яка виносилася на самостійне опрацювання.

ЛЕКЦІЙНИЙ КУРС

Тема. ХАРАКТЕРИСТИКА ПРОФЕСІЇ ПСИХОЛОГА

Мета: ознайомити студентів із державними стандартами підготовки фахівця за спеціальністю «Психологія».

Професійна спрямованість: аналіз виробничих функцій та задач діяльності психолога в різних сферах суспільної практики.

План:

1. Освітньо-кваліфікаційна характеристика професії «Психолог».
2. Освітньо-професійна програма підготовки психолога.
3. Виробничі функції та задачі діяльності психолога в різних сферах суспільної практики.
4. Вимоги до вмінь психолога. Особливості взаємозв'язку прав та обов'язків психолога.

Основні поняття

<i>освітньо-кваліфікаційна характеристика, освітньо-професійна програма, виробничі функції, права та обов'язки психолога</i>
--

Література

Основна література

1. Дуткевич Т.В., Савицька О.В. Практична психологія: Вступ у спеціальність. Навчальний посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – С. 53-54, 66-69.
2. Карандашев В.Н. Психология: Введение в профессию. – М.: Смысл, 2000. – С. 65-70.
3. Овчарова Р.В. Технологии практического психолога образования: Учебное пособие для студентов вузов и практических работников. – М.: ТЦ «Сфера», 2000. – С. 239-295.
4. Практическая психология образования: Учебное пособие 4-е изд./ Под ред. И.В. Дубровиной. – СПб.: Питер, 2004. – С. 30-74.
5. Работа психолога та соціального педагога в закладах освіти. Збірник нормативних документів / Укладач: І.С. Загурська. – Житомир, 2010. – 83 с.

Додаткова література

1. Максименко С.Д., Ільїна Т.Д. До проблеми розробки освітньо-кваліфікаційної характеристики сучасного психолога // Практична психологія і соціальна робота. – 1999. – №1. – С. 2-6.
2. Максименко С.Д., Маліненко Т.І. Освітньо-кваліфікаційна характеристика фахівця з соціальної роботи // Практична психологія і соціальна робота. – 2003. – №10. – С. 43-48.

Тема. ПСИХОЛОГІЧНА СЛУЖБА В СИСТЕМІ ОСВІТИ ТА В СОЦІАЛЬНИХ СЛУЖБАХ ДЛЯ МОЛОДІ

Мета: ознайомити студентів із напрямками роботи психолога в системі освіти та в центрах соціальних служб для молоді.

Професійна спрямованість: аналіз порядку атестації психологів у системі освіти та специфіка роботи психолога з підлітками «групи ризику».

План:

1. Порядок атестації психологів у системі освіти.
2. Посадова інструкція психолога в закладах освіти.
3. Особливості діяльності психолога в соціальних службах для молоді.
4. Специфіка роботи психолога з підлітками «групи ризику». Проблема девіантної, аддиктивної та суїцидальної поведінки у підлітковому віці.

Основні поняття	<i>делінквентна поведінка, девіантна поведінка, аддиктивна поведінка, суїцидальна поведінка</i>
------------------------	---

Література

Основна література

1. Битянова М.Р. Организация психологической работы в школе. – М.: Совершенство, 1998. – 298 с.
2. Карандашев В.Н. Психология: Введение в профессию. – М.: Смысл, 2000. – С. 65-70.
3. Овчарова Р.В. Технологии практического психолога образования: Учебное пособие для студентов вузов и практических работников. – М.: ТЦ «Сфера», 2000. – С. 239-295.
4. Практическая психология образования: Учебное пособие 4-е изд./ Под ред. И.В. Дубровиной. – СПб.: Питер, 2004. – С. 30-74.
5. Работа психолога та соціального педагога в закладах освіти. Збірник нормативних документів / Укладач: І.С. Загурська. – Житомир, 2010. – 83 с.
6. Фридман Л.М. О концепции школьной психологической службы // Вопр. психологии. - 2001. – №1. – С. 97-106.

Додаткова література

1. Максименко С.Д., Ільїна Т.Д. До проблеми розробки освітньо-кваліфікаційної характеристики сучасного психолога // Практична психологія і соціальна робота. – 1999. - №1. – С. 2-6.
2. Максименко С.Д., Маліненко Т.І. Освітньо-кваліфікаційна характеристика фахівця з соціальної роботи // Практична психологія і соціальна робота. – 2003. – №10. – С. 43-48.

ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №1

Тема. ПСИХОЛОГІЧНА СЛУЖБА В СИСТЕМІ ОСВІТИ

Мета: ознайомити студентів із державними стандартами підготовки фахівця за спеціальністю «Психологія».

Професійна спрямованість: забезпечення оптимальних умов для формування професійних навичок, аналіз виробничих функцій та задач діяльності психолога в різних галузях.

План:

1. Основні положення освітньо-кваліфікаційної характеристики професії «Психолог» та освітньо-професійної програми підготовки психолога.
2. Специфіка виробничих функцій та задач діяльності психолога в різних сферах суспільної практики.
3. Вимоги до вмінь психолога. Особливості взаємозв'язку прав та обов'язків психолога.
4. Порядок атестації психологів у системі освіти. Посадова інструкція психолога в закладах освіти.

Основні поняття	<i>освітньо-кваліфікаційна характеристика, освітньо-професійна програма, посадова інструкція</i>
------------------------	--

Завдання для самостійної роботи

- опрацюйте теоретичні питання
- опрацюйте основні поняття
- Проаналізуйте освітньо-кваліфікаційну характеристику професії «Психолог» та Положення про атестацію педагогічних працівників.

Оцінювання

Види роботи	Максимально можлива кількість оцінок
Усна відповідь (обговорення теоретичних питань)	1 оцінка
Виконання тестового завдання	1 оцінка

Література

Основна література

1. Битянова М.Р. Организация психологической работы в школе. – М.: Совершенство, 1998. – 298 с.
2. Дуткевич Т.В., Савицька О.В. Практична психологія: Вступ у спеціальність. Навчальний посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – С. 53-54, 66-69.
3. Карандашев В.Н. Психология: Введение в профессию. – М.: Смысл, 2000. – С. 65-70.
4. Овчарова Р.В. Технологии практического психолога образования: Учебное пособие для студентов вузов и практических работников. – М.: ТЦ «Сфера», 2000. – С. 239-295.
5. Психологическая служба в вузе / Под ред. Н.М. Пейсахова. – Казань: Изд-во Казанского ун-та, 1981. – 240 с.

6. Практическая психология образования: Учебное пособие 4-е изд./ Под ред. И.В. Дубровиной. – СПб.: Питер, 2004. – С. 30-74.
7. Работа психолога та соціального педагога в закладах освіти. Збірник нормативних документів / Укладач: І.С. Загурська. – Житомир, 2010. – 83 с.
8. Фридман Л.М. О концепции школьной психологической службы // Вопр. психологии. - 2001. – №1. – С. 97-106.

Додаткова література

1. Гавенко В.Л. Опыт работы и перспективы развития психологической службы в вузе // Практична психологія і соціальна робота. – 2001. – №3. – С. 19-20.
2. Максименко С.Д., Ільїна Т.Д. До проблеми розробки освітньо-кваліфікаційної характеристики сучасного психолога // Практична психологія і соціальна робота. – 1999. – №1. – С. 2-6.
3. Максименко С.Д., Маліненко Т.І. Освітньо-кваліфікаційна характеристика фахівця з соціальної роботи // Практична психологія і соціальна робота. – 2003. – №10. – С. 43-48.

Інтернет-ресурси

1. <http://psyua.com.ua/page/zakon.php>
2. <http://nfau.in.ua/studentu/psy-hologichna-sluzhba-nfau/normaty-vni-dokumenty-psy-hologichnoyi-sluzhby-nfau/>
3. http://kodeksy.com.ua/zakoni_ukraini.htm

Інформаційні ресурси: електронна хрестоматія до курсу, комплекс тестових завдань у СУНП «УНІВЕРСУМ» (діагностичні тестові методики тощо)

Контрольні питання і завдання:

1. Охарактеризуйте основні положення освітньо-кваліфікаційної характеристики професії «Психолог» та освітньо-професійної програми підготовки психолога.
2. Проаналізуйте особливості взаємозв'язку прав та обов'язків психолога.
3. Охарактеризуйте посадову інструкцію психолога в закладах освіти.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №2

Тема. ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СЛУЖБИ В СИСТЕМІ ОСВІТИ

Мета: ознайомити студентів із державними стандартами підготовки фахівця за спеціальністю «Психологія».

Професійна спрямованість: забезпечення оптимальних умов для формування професійних навичок, аналіз виробничих функцій та задач діяльності психолога в різних галузях.

План:

5. Специфіка діяльності психологічної служби у вищих навчальних закладах України.
6. Особливості діяльності психолога в соціальних службах для молоді.
7. Специфіка та напрямки роботи психолога з підлітками «групи ризику». Проблема девіантної, аддиктивної та суїцидальної поведінки у підлітковому віці.

Основні поняття	<i>делінквентна поведінка, девіантна поведінка, аддиктивна поведінка, суїцидальна поведінка</i>
------------------------	---

Завдання для самостійної роботи

- опрацюйте теоретичні питання
- опрацюйте основні поняття
- підготуйте реферат:
  - Психопрофілактика суїцидальної поведінки як важливий напрямок діяльності психолога
  - Причини виникнення та шляхи подолання аддиктивної поведінки в підлітковому віці

Оцінювання

Види роботи	Максимально можлива кількість оцінок
Усна відповідь (обговорення теоретичних питань)	1 оцінка
Підготовка реферативного повідомлення	1 оцінка
Виконання тестового завдання	1 оцінка

Література

Основна література

1. Битянова М.Р. Организация психологической работы в школе. – М.: Совершенство, 1998. – 298 с.
2. Дуткевич Т.В., Савицька О.В. Практична психологія: Вступ у спеціальність. Навчальний посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – С. 53-54, 66-69.
3. Карандашев В.Н. Психология: Введение в профессию. – М.: Смысл, 2000. – С. 65-70.
4. Овчарова Р.В. Технологии практического психолога образования: Учебное пособие для студентов вузов и практических работников. – М.: ТЦ «Сфера», 2000. – С. 239-295.
5. Психологическая служба в вузе / Под ред. Н.М. Пейсахова. – Казань: Изд-во Казанского ун-та, 1981. – 240 с.
6. Практическая психология образования: Учебное пособие 4-е изд./ Под ред. И.В. Дубровиной. – СПб.: Питер, 2004. – С. 30-74.
7. Работа психолога та соціального педагога в закладах освіти. Збірник нормативних документів / Укладач: І.С. Загурська. – Житомир, 2010. – 83 с.
8. Фридман Л.М. О концепции школьной психологической службы // Вопр. психологии. - 2001. – №1. – С. 97-106.

Додаткова література

1. Гавенко В.Л. Опыт работы и перспективы развития психологической службы в вузе // Практична психологія і соціальна робота. – 2001. – №3. – С. 19-20.
2. Максименко С.Д., Ільїна Т.Д. До проблеми розробки освітньо-кваліфікаційної характеристики сучасного психолога // Практична психологія і соціальна робота. – 1999. - №1. – С. 2-6.
3. Максименко С.Д., Маліненко Т.І. Освітньо-кваліфікаційна характеристика фахівця з соціальної роботи // Практична психологія і соціальна робота. – 2003. – №10. – С. 43-48.

Інтернет-ресурси

1. <http://psyua.com.ua/page/zakon.php>
2. <http://nfau.in.ua/studentu/psy-hologichna-sluzhba-nfau/normaty-vni-dokumenty-psy-hologichnoyi-sluzhby-nfau/>
3. http://kodeksy.com.ua/zakoni_ukraini.htm

Інформаційні ресурси: електронна хрестоматія до курсу, комплекс тестових завдань у СУНП «УНІВЕРСУМ» (діагностичні тестові методики тощо)

Контрольні питання і завдання:

1. Вкажіть на специфіку діяльності психологічної служби в системі освіти.
2. Розробіть алгоритм роботи психолога з підлітками «групи ризику».

ЛАБОРАТОРНІ ЗАНЯТТЯ

ЛАБОРАТОРНЕ ЗАНЯТТЯ №1

Тема. ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СЛУЖБИ В РІЗНИХ СФЕРАХ СУСПІЛЬНОЇ ПРАКТИКИ

Мета: сформувати навички виконання професійно-орієнтованих завдань.

Професійна спрямованість: ознайомлення студентів з особливостями виконання ПОЗ.

План:

1. Основні етапи виконання професійно-орієнтованих завдань.
2. Особливості виконання ПОЗ з дисципліни «Психологічна служба».

Інструкція до виконання: виконайте III етап обраного професійно-орієнтованого завдання.

Завдання для самостійної роботи

▪ Виконайте професійно-орієнтоване завдання	7 годин

Оцінювання

▪ робота на заняттях	1 оцінка

Література

Основна література

1. Гришин В. В., Лушин П. В. Методики психодіагностики в учебно-воспитательном процессе. – М.: ИКА «Москва», 1990. – 64 с.
2. Музика О.Л., Загурська І.С. Самооцінка і розвиток творчих здібностей: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2007. – С. 143-145.
3. Немов Р. С. Психология: Учеб. для студентов высш. пед. учеб. заведений: В 3 кн. Кн. 3: Психодиагностика. Введение в научное психологическое исследование с элементами математической статистики. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1998. – 632 с.
4. Овчарова Р.В. Практическая психология в начальной школе. – М.: «Сфера», 2001. – С. 100-122.
5. Овчарова Р.В. Технологии практического психолога образования: Учебное пособие для студентов вузов и практических работников. – М.: ТЦ «Сфера», 2000. – С. 138-155.
6. Професійно-орієнтовані завдання з психології / За ред. О.Л. Музики. Навчальний посібник. – 2-ге вид., перероб. і доп. - Житомир, 2010. – 587 с.
7. Практическая психология в тестах, или Как научиться понимать себя и других. – М.: АСТ-ПРЕСС, 1997. – 376 с.
8. Рогов Е. И. Настольная книга школьного психолога: Учеб. пособие: В 2 кн. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1998. – Кн. 1: Система работы психолога с детьми разного возраста. – 384 с.

Додаткова література

1. Жутикова Н.В. Учителю о практике психологической помощи. – М.: Просвещение., 1988. – 176 с.
2. Коробко С. Л., Коробко О. І. Робота психолога з молодшими школярами: Методичний посібник. – К.: Літера ЛТД, 2006. – 416 с.

Контрольні питання і завдання:

1. Які особливості надання психологічної допомоги дітям та дорослим?
2. Виконайте завдання III етапу (аналіз та інтерпретація отриманих даних, надання психологічної допомоги, самоаналіз проведеної роботи).

ЛАБОРАТОРНЕ ЗАНЯТТЯ №2

Тема. ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СЛУЖБИ В РІЗНИХ СФЕРАХ СУСПІЛЬНОЇ ПРАКТИКИ

Мета: сформувати навички виконання професійно-орієнтованих завдань.

Професійна спрямованість: ознайомлення студентів з особливостями виконання ПОЗ.

План:

1. Основні етапи виконання професійно-орієнтованих завдань.
2. Особливості виконання ПОЗ з дисципліни «Психологічна служба».
3. Специфіка психологічної допомоги дітям та дорослим.

Інструкція до виконання: виконайте IV етап обраного професійно-орієнтованого завдання.

Завдання для самостійної роботи

▪ Виконайте професійно-орієнтоване завдання	6 годин
Оцінювання	
▪ робота на заняттях	1 оцінка

Література

Основна література

1. Гришин В. В., Лушин П. В. Методики психодіагностики в учебно-воспитательном процессе. – М.: ИКА «Москва», 1990. – 64 с.
2. Музика О.Л., Загурська І.С. Самооцінка і розвиток творчих здібностей: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2007. – С. 143-145.
3. Немов Р. С. Психология: Учеб. для студентов высш. пед. учеб. заведений: В 3 кн. Кн. 3: Психодиагностика. Введение в научное психологическое исследование с элементами математической статистики. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1998. – 632 с.
4. Овчарова Р.В. Практическая психология в начальной школе. – М.: “Сфера”, 2001. – С. 100-122.
5. Овчарова Р.В. Технологии практического психолога образования: Учебное пособие для студентов вузов и практических работников. – М.: ТЦ «Сфера», 2000. – С. 138-155.
6. Професійно-орієнтовані завдання з психології / За ред. О.Л. Музики. Навчальний посібник. – 2-ге вид., перероб. і доп. - Житомир, 2010. – 587 с.
7. Практическая психология в тестах, или Как научиться понимать себя и других. – М.: АСТ-ПРЕСС, 1997. – 376 с.
8. Рогов Е. И. Настольная книга школьного психолога: Учеб. пособие: В 2 кн. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1998. – Кн. 1: Система работы психолога с детьми разного возраста. – 384 с.

Додаткова література

1. Жутикова Н.В. Учителю о практике психологической помощи. – М.: Просвещение., 1988. – 176 с.
2. Коробко С. Л., Коробко О. І. Робота психолога з молодшими школярами: Методичний посібник. – К.: Літера ЛТД, 2006. – 416 с.

Контрольні питання і завдання:

1. Які особливості надання психологічної допомоги дітям та дорослим?
2. Виконайте завдання IV етапу (аналіз та інтерпретація отриманих даних, надання психологічної допомоги).

Тема для самостійного опрацювання

Тема. ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ ПСИХОЛОГА В ПСИХОЛОГО-МЕДИКО-ПЕДАГОГІЧНІЙ КОНСУЛЬТАЦІЇ.

1. Основні завдання, організація, зміст роботи та склад центральної психолого-медико-педагогічної консультації та шкільної психолого-медико-педагогічної комісії.

Основні поняття	<i>затримка психічного розвитку, психолого-медико-педагогічна консультація, шкільна психолого-медико-педагогічна комісія</i>
------------------------	--

Завдання для самостійної роботи

- опрацюйте теоретичні питання
- опрацюйте основні поняття

Оцінювання

Перевірка рівня засвоєних знань на індивідуальній консультації у викладача	1 оцінка
--	----------

Література

Основна література

1. Ілляшенко Т.Д., Рождественська М.Д. Допоможіть дитині розвиватися. – К., 1997. – 103 с.
2. Нижник Л., Сагірьова О., Жабоклицький О., Царьова Н. Робота шкільної психолого-медико-педагогічної комісії // Психолог. – 2003. - № 25-27. – С. 4-47.
3. Робота психолога в психолого-медико-педагогічній комісії та в центрах соціальних служб для молоді. Збірник нормативних документів / Укладач: І.С. Загурська. – Житомир, 2005. – 34 с.
4. Шебанова В.И. Профилактика и коррекция агрессивного поведения у младших школьников с задержкой психического развития // Практична психологія і соціальна робота. – 2002. - № 1. – С. 6-21.
5. Эмоциональные нарушения в детском возрасте и их коррекция / В.В. Лебединский, О.С. Микольская, Е.Р. Баенская, М.М. Либлинг. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1990. – 197 с.

Додаткова література

1. Кириленко Т.С. Психологія: емоційна сфера особистості: Навч. посібник. – К.: Либідь, 2007. – 256 с.

Модуль 3 Специфіка змісту діяльності, завдань та функцій психологічної служби в різних сферах суспільної практики

Кількість оцінюваних занять у III модулі: 1 практичне заняття, 2 лабораторних занять.

Для зарахування III модуля студенти мають одержати не менше 3 оцінок (це мінімальна кількість обов'язкових оцінок).

Обов'язкові види робіт:

- опрацювання питань з плану практичного заняття;
- опрацювання основних понять;
- опрацювання першоджерел;
- виконання професійно-орієнтованих завдань;
- засвоєння знань з теми, яка виносилася на самостійне опрацювання.

ЛЕКЦІЙНИЙ КУРС

Тема. ПСИХОЛОГІЧНА СЛУЖБА В СФЕРІ ЕКОНОМІКИ ТА БІЗНЕСУ

Мета: ознайомити студентів із напрямками роботи психолога в сфері економіки та бізнесу.

Професійна спрямованість: аналіз специфіки діяльності психолога на підприємстві.

План:

1. Специфіка змісту діяльності, завдань та функцій психологічної служби на підприємстві.
2. Характеристика досвіду роботи психологічної служби підприємства.
3. Психологічна служба організацій малого бізнесу.
4. Особливості роботи психологів у сфері реклами.

Основні поняття	<i>кадрова політика, психологічна експертиза реклами, ефективне спілкування, комунікабельність</i>
------------------------	--

Література

Основна література

1. Бункина М. К., Семёнов А. М. Экономика и психология. На перекрестке наук. – М.: Дело и сервис., 1999. – 263 с.
2. Дейнека О. С., Бутуйкина О. Ю. Личностные корреляты характеристик выбора в экономическом и политическом поведении / Психология: итоги и перспективы. / Под ред. Крылова А. А. – СПб., 1996. – 450 с.
3. Дуткевич Т.В., Савицька О.В. Практична психологія: Вступ у спеціальність. Навчальний посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – С. 79-85.
4. Лоос В.Г. Промышленная психология. – К.: Техника, 1980. – 184 с.

Додаткова література

1. Душков Б.А., Смирнов Б.А., Королев А.В. Психология труда, профессиональной, информационной и организационной деятельности: Словарь. / Под ред. Б.А. Душкова; прил. Т.А. Гришиной. – 3-е изд. – М.: Академический Проект: Фонд «Мир», 2005. – 848 с.
2. Москаленко В. Сучасні напрямки досліджень в економічній психології // Соціальна психологія. - 2004. - № 2 (4). - С.3-18.

Тема. ПСИХОЛОГІЧНА СЛУЖБА В УСТАНОВАХ ПОКАРАННЯ ТА В ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ

Мета: ознайомити студентів із напрямками роботи психолога в установах покарання та в Збройних силах України.

Професійна спрямованість: аналіз специфіки діяльності психолога в установах покарання та в Збройних силах України.

План:

1. Специфіка діяльності психолога в установах покарання.
2. Психологічні основи ресоціалізації засуджених.
3. Збройні сили України як сфера діяльності психолога.

Основні поняття	<i>емоційні стани, пенітенціарна психологія, реадaptaція, ресоціалізація, психотравмуючі ситуації, стан афекту</i>
------------------------	--

Література

Основна література

1. Дуткевич Т.В., Савицька О.В. Практична психологія: Вступ у спеціальність. Навчальний посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – С. 38-39, 54-55.
2. Карандашев В.Н. Психология: Введение в профессию. – М.: Смисл, 2000. – С. 170-181.
3. Юридична психологія: Підручник / За заг. ред., Л.І. Казміренко, Є.М. Мойсеєва. – К.: КНТ, 2007. – С. 316-333.
4. Яковенко С.І. Підготовка психологів для роботи в органах внутрішніх справ /// Практична психологія: теорія, методи, технології. – К., 1997. – С. 126-136.

Додаткова література

1. Иванова Е. В. Проблема подготовки в вузе МВД психологов-практиков // Актуальные проблемы профессиональной подготовки практических психологов. Сборник научных трудов. – Приложение № 10 к научному журналу “Персонал”. – 2000. – № 5 (59). – С. 201-204.
2. Положение о психологе в органах внутренних дел (проект) // Психопедагогика п правоохранительных органах. – 1996. – №1
3. Примерное положение о психологической лаборатории исправительно-трудового учреждения // Психопедагогика в правоохранительных органах. – 1996. – №1. – С. 10-15.
4. Юридична психологія. Словник: Довідкове видання / Кол. авт.: Д.О. Александров, В.Г. Андросюк, Л.І. Казміренко та ін.; За заг. ред. Л.І. Казміренко, Є.М. Мойсеєва. – Вид. 2-е, уточ. та доп.. – К.: КНТ, 2008. – 224 с.

ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №1

Тема. СПЕЦИФІКА ЗМІСТУ ДІЯЛЬНОСТІ ПС В СФЕРІ ЕКОНОМІКИ ТА БІЗНЕСУ

Мета: ознайомити студентів із особливостями діяльності психологів у сфері економіки та бізнесу.

Професійна спрямованість: забезпечення оптимальних умов для формування професійних навичок роботи на посаді психолога в сфері економіки та бізнесу.

План:

1. Специфіка змісту діяльності, завдань та функцій психологічної служби на підприємстві.
2. Характеристика досвіду роботи психологічної служби підприємства.
3. Психологічна служба організацій малого бізнесу.
4. Особливості роботи психологів у сфері реклами.

Основні поняття	<i>кадрова політика, психологічна експертиза реклами, ефективне спілкування, комунікабельність</i>
------------------------	--

Завдання для самостійної роботи

- опрацюйте теоретичні питання
- опрацюйте основні поняття
- підготуйте реферат:
 Психологічні основи розробки ефективної реклами

Оцінювання

Види роботи	Максимально можлива кількість оцінок
Усна відповідь (обговорення теоретичних питань)	1 оцінка
Підготовка реферативного повідомлення	1 оцінка
Виконання тестового завдання	1 оцінка

Література

Основна література

1. Бункина М. К., Семёнов А. М. Экономика и психология. На перекрестке наук. – М.: Дело и сервис., 1999. – 263 с.
2. Дейнека О. С. Экономическая психология: Учеб. пособие. – СПб.: Питер, изд. С.Петербур. ун-та, 2000, 160 с.
3. Дейнека О. С., Бутуйкина О. Ю. Личностные корреляты характеристик выбора в экономическом и политическом поведении / Психология: итоги и перспективы. / Под ред. Крылова А. А. – СПб., 1996.
4. Дуткевич Т.В., Савицька О.В. Практична психологія: Вступ у спеціальність. Навчальний посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – С. 79-85.
5. Карандашев В.Н. Психология: Введение в профессию. – М.: Смысл, 2000. – С. 134-136, 156-168.
6. Лоос В.Г. Промышленная психология. – К.: Техника, 1980. – 184 с.

7. Шишков Ю.Э. Практические направления социально-психологических работ в области рекламы // Введение в практическую, социальную психологию / Под ред. Ю.М. Жукова, Л.А.Петровской, О.В.Соловьевой.- 3-е изд. – М.: Смысл, 1999.- с. 185-200.
8. Экономическая психология / Под ред. И.В.Андреевой.- СПб.: Питер, 2000.- 512с.

Додаткова література

1. Душков Б.А., Смирнов Б.А., Королев А.В. Психология труда, профессиональной, информационной и организационной деятельности: Словарь. / Под ред. Б.А. Душкова; прил. Т.А. Гришиной. – 3-е изд. – М.: Академический Проект: Фонд «Мир», 2005. – 848 с.
2. Москаленко В. Сучасні напрямки досліджень в економічній психології // Соціальна психологія. - 2004. - № 2 (4). - С.3-18.
3. Щотка О. П. Проектирование професійної підготовки психолога-практика в галузі організаційно-управлінської психології // Актуальные проблемы профессиональной подготовки практических психологов. Сборник научных трудов. – Приложение № 10 к научному журналу “Персонал”. – 2000. – № 5 (59). – С. 87-90.

Інтернет-ресурси

1. <http://nfau.in.ua/studentu/psy-hologichna-sluzhba-nfau/normaty-vni-dokumenty-psy-hologichnoyi-sluzhby-nfau/>
2. http://kodeksy.com.ua/zakoni_ukraini.htm

Інформаційні ресурси: електронна хрестоматія до курсу, комплекс тестових завдань у СУНП «УНІВЕРСУМ» (діагностичні тестові методики тощо)

Контрольні питання:

1. Проаналізуйте специфіку змісту діяльності, завдань та функцій психологічної служби на підприємстві.
2. Проаналізуйте особливості взаємозв'язку прав та обов'язків психолога на підприємстві.
3. Вкажіть на специфіку діяльності психологічної служби в сфері реклами.

Тема. СПЕЦИФІКА ДІЯЛЬНОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СЛУЖБИ В УСТАНОВАХ ПОКАРАННЯ

Мета: ознайомити студентів із особливостями діяльності психологів в установах покарання та в Збройних силах України.

Професійна спрямованість: ознайомлення студентів із нормативними документами та основними засадами діяльності психологів в установах покарання та в Збройних силах України.

План:

1. Специфіка діяльності, головні завдання та обов'язки психолога в установах покарання.
2. Положення про психолога установи виконання покарань та слідчого ізолятора.
3. Психологічні основи ресоціалізації засуджених.
4. Збройні сили України як сфера діяльності психолога. Розвиток служби психологічного забезпечення оперативно-службової діяльності органів внутрішніх справ України.
5. Положення про організацію психологічного забезпечення діяльності Державної прикордонної служби України.

Основні поняття	<i>емоційні стани, пенітенціарна психологія, реадaptaція, ресоціалізація, психотравмуючі ситуації, стан афекту</i>
------------------------	--

Завдання для самостійної роботи

- опрацюйте теоретичні питання
- опрацюйте основні поняття
- підготуйте реферат:
 Психологічні аспекти ресоціалізації засуджених

Оцінювання

Види роботи	Максимально можлива кількість оцінок
Усна відповідь (обговорення теоретичних питань)	1 оцінка
Підготовка реферативного повідомлення	1 оцінка

Література

Основна література

1. Дуткевич Т.В., Савицька О.В. Практична психологія: Вступ у спеціальність. Навчальний посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – С. 38-39, 54-55.
2. Карандашев В.Н. Психологія: Введение в профессию. – М.: Смысл, 2000. – С. 170-181.
3. Кондратьев Ю.Я. Використання психологічних знань як напрям удосконалення діяльності оперативних підрозділів з розкриття злочинів // Практична психологія та соціальна робота. – 2002. – № 5. – С. 61-63.
4. Скоков С.І. Психологічна служба в установах кримінально-виконавчої системи України // Практична психологія та соціальна робота. – 2002. – № 6. – С. 54-58.
5. Юридична психологія: Підручник / За заг. ред., Л.І. Казміренко, Є.М. Мойсеєва. – К.: КНТ, 2007. – С. 316-333.
6. Яковенко С.І. Підготовка психологів для роботи в органах внутрішніх справ /// Практична психологія: теорія, методи, технології. – К., 1997. – С. 126-136.

Додаткова література

1. Васильев В.Л. Юридическая психология. – СПб.: “Питер”, 2002. – 656 с.
2. Глэддинг С. Психологическое консультирование. 4-е изд. – СПб.: Питер, 2002. – 736 с.
3. Иванова Е. В. Проблема подготовки в вузе МВД психологов-практиков // Актуальные проблемы профессиональной подготовки практических психологов. Сборник научных трудов. – Приложение № 10 к научному журналу “Персонал”. – 2000. – № 5 (59). – С. 201-204.
4. Концепція соціально-психологічної служби Збройних Сил України // Народна армія, 1993. – 22 січня.
5. Положение о психологе в органах внутренних дел (проект) // Психопедагогика п правоохрнительных органах. – 1996. – №1
6. Примерное положение о психологической лаборатории исправительно-трудового учреждения // Психопедагогика в правоохрнительных органах. – 1996. – №1. – С. 10-15.
7. Юридична психологія. Словник: Довідкове видання / Кол. авт.: Д.О. Александров, В.Г. Андросюк, Л.І. Казміренко та ін.; За заг. ред. Л.І. Казміренко, Є.М. Мойсеєва. – Вид. 2-е, уточ. та доп.. – К.: КНТ, 2008. – 224 с.
8. Ягупов В. В. Досвід формування стандартів підготовки спеціалістів психологів у Військовому інституті Київського національного університету імені Тараса Шевченка // Актуальные проблемы профессиональной подготовки практических психологов. Сборник

научных трудов. – Приложение № 10 к научному журналу “Персонал”. – 2000. – № 5 (59). – С. 180-185.

Интернет-ресурси

1. <http://nfau.in.ua/studentu/psy-hologichna-sluzhba-nfau/normaty-vni-dokumenty-psy-hologichnoyi-sluzhby-nfau/>
2. http://kodeksy.com.ua/zakoni_ukraini.htm

Інформаційні ресурси: електронна хрестоматія до курсу, комплекс тестових завдань у СУНП «УНІВЕРСУМ» (діагностичні тестові методики тощо)

Контрольні питання:

1. Проаналізуйте специфіку змісту діяльності, завдань та функцій психологічної служби в установах покарання.
2. Проаналізуйте особливості взаємозв'язку прав та обов'язків психолога в установах покарання та в Збройних силах України.
3. Вкажіть на специфіку діяльності психологічної служби в установах покарання та в Збройних силах України.

ЛАБОРАТОРНІ ЗАНЯТТЯ

ЛАБОРАТОРНЕ ЗАНЯТТЯ №1

Тема. ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СЛУЖБИ В РІЗНИХ СФЕРАХ СУСПІЛЬНОЇ ПРАКТИКИ

Мета: сформувати навички виконання професійно-орієнтованих завдань.

Професійна спрямованість: ознайомлення студентів з особливостями виконання ПОЗ.

План:

1. Основні етапи виконання професійно-орієнтованих завдань.
2. Особливості виконання ПОЗ з дисципліни «Психологічна служба».
3. Специфіка психологічної допомоги дітям та дорослим.

Інструкція до виконання: виконайте IV етап обраного професійно-орієнтованого завдання.

Завдання для самостійної роботи

▪ Виконайте професійно-орієнтоване завдання

Оцінювання

▪ робота на заняттях

1 оцінка

Література

Основна література

1. Гришин В. В., Лушин П. В. Методики психодіагностики в учебно-воспитательном процессе. – М.: ИКА «Москва», 1990. – 64 с.
2. Музика О.Л., Загурська І.С. Самооцінка і розвиток творчих здібностей: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2007. – С. 143-145.
3. Немов Р. С. Психология: Учеб. для студентов высш. пед. учеб. заведений: В 3 кн. Кн. 3: Психодиагностика. Введение в научное психологическое исследование с элементами математической статистики. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1998. – 632 с.
4. Овчарова Р.В. Практическая психология в начальной школе. – М.: «Сфера», 2001. – С. 100-122.
5. Овчарова Р.В. Технологии практического психолога образования: Учебное пособие для студентов вузов и практических работников. – М.: ТЦ «Сфера», 2000. – С. 138-155.
6. Професійно-орієнтовані завдання з психології / За ред. О.Л. Музики. Навчальний посібник. – 2-ге вид., перероб. і доп. - Житомир, 2010. – 587 с.
7. Практическая психология в тестах, или Как научиться понимать себя и других. – М.: АСТ-ПРЕСС, 1997. – 376 с.
8. Рогов Е. И. Настольная книга школьного психолога: Учеб. пособие: В 2 кн. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1998. – Кн. 1: Система работы психолога с детьми разного возраста. – 384 с.

Додаткова література

1. Жутикова Н.В. Учителю о практике психологической помощи. – М.: Просвещение., 1988. – 176 с.
2. Коробко С. Л., Коробко О. І. Робота психолога з молодшими школярами: Методичний посібник. – К.: Літера ЛТД, 2006. – 416 с.

Контрольні питання і завдання:

1. Які особливості надання психологічної допомоги дітям та дорослим?
2. Виконайте завдання IV етапу (надання психологічної допомоги).

ЛАБОРАТОРНЕ ЗАНЯТТЯ №2

Тема. ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СЛУЖБИ В РІЗНИХ СФЕРАХ СУСПІЛЬНОЇ ПРАКТИКИ

Мета: сформувати навички виконання професійно-орієнтованих завдань.

Професійна спрямованість: ознайомлення студентів з особливостями виконання ПОЗ.

План:

1. Основні етапи виконання професійно-орієнтованих завдань.
2. Особливості виконання ПОЗ з дисципліни «Психологічна служба».
3. Специфіка психологічної допомоги дітям та дорослим.

Інструкція до виконання: виконайте V етап обраного професійно-орієнтованого завдання.

Завдання для самостійної роботи

▪ Виконайте професійно-орієнтоване завдання

Оцінювання

▪ робота на заняттях	1 оцінка

Література

Основна література

1. Гришин В. В., Лушин П. В. Методики психодіагностики в учебно-воспитательном процессе. – М.: ИКА «Москва», 1990. – 64 с.
2. Музика О.Л., Загурська І.С. Самооцінка і розвиток творчих здібностей: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2007. – С. 143-145.
3. Немов Р. С. Психология: Учеб. для студентов высш. пед. учеб. заведений: В 3 кн. Кн. 3: Психодиагностика. Введение в научное психологическое исследование с элементами математической статистики. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1998. – 632 с.
4. Овчарова Р.В. Практическая психология в начальной школе. – М.: «Сфера», 2001. – С. 100-122.
5. Овчарова Р.В. Технологии практического психолога образования: Учебное пособие для студентов вузов и практических работников. – М.: ТЦ «Сфера», 2000. – С. 138-155.
6. Професійно-орієнтовані завдання з психології / За ред. О.Л. Музики. Навчальний посібник. – 2-ге вид., перероб. і доп. - Житомир, 2010. – 587 с.
7. Практическая психология в тестах, или Как научиться понимать себя и других. – М.: АСТ-ПРЕСС, 1997. – 376 с.
8. Рогов Е. И. Настольная книга школьного психолога: Учеб. пособие: В 2 кн. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1998. – Кн. 1: Система работы психолога с детьми разного возраста. – 384 с.

Додаткова література

1. Жутикова Н.В. Учителю о практике психологической помощи. – М.: Просвещение., 1988. – 176 с.
2. Коробко С. Л., Коробко О. І. Робота психолога з молодшими школярами: Методичний посібник. – К.: Літера ЛТД, 2006. – 416 с.

Контрольні питання і завдання:

1. Які особливості надання психологічної допомоги дітям та дорослим?
2. Виконайте завдання V етапу (самоаналіз проведеної роботи).

Тема для самостійного опрацювання

Тема. РОЛЬ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СЛУЖБИ У ПОДОЛАННІ ПРОБЛЕМИ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ, РАСОВОЇ ТА РЕЛІГІЙНОЇ ДИСКРИМІНАЦІЇ

1. Просвітника та психопрофілактична робота психолога як основні засоби попередження торгівлі людьми.
2. Роль психологічної служби у подоланні расової та релігійної дискримінації.

Основні поняття	<i>торгівля людьми, расова дискримінація, релігійна дискримінація, толерантність</i>
------------------------	--

Завдання для самостійної роботи

- опрацюйте теоретичні питання
- опрацюйте основні поняття

Оцінювання

Перевірка рівня засвоєних знань на індивідуальній консультації у викладача	1 оцінка
--	----------

Література

Основна література

1. Ілляшенко Т.Д., Рождественська М.Д. Допоможіть дитині розвиватися. – К., 1997. – 103 с.
2. Нижник Л., Сагірьова О., Жабокрицький О., Царьова Н. Робота шкільної психолого-медико-педагогічної комісії // Психолог. – 2003. - № 25-27. – С. 4-47.
3. Робота психолога в психолого-медико-педагогічній комісії та в центрах соціальних служб для молоді. Збірник нормативних документів / Укладач: І.С. Загурська. – Житомир, 2005. – 34 с.
4. Шебанова В.И. Профилактика и коррекция агрессивного поведения у младших школьников с задержкой психического развития // Практична психологія і соціальна робота. – 2002. - № 1. – С. 6-21.
5. Эмоциональные нарушения в детском возрасте и их коррекция / В.В. Лебединский, О.С. Микольская, Е.Р. Баенская, М.М. Либлинг. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1990. – 197 с.
6. Федькович Г.В. Захист прав та інтересів постраждалих від торгівлі людьми. – К.: ТОВ «КЛГЗ», 2006. – 35 с.

Додаткова література

1. Безпальченко Р., Федькович Г., Аксюта М., Руденко Т. Робота за кордоном: сподівання і реальність. – К.: ТОВ «КЛГЗ», 2006. – 68 с.
2. Захист прав дітей та попередження психологічного насильства / Упоряд. В.М. Брандер, В.М. Мишківська. – Житомир: Житомирська обласна професійна Асоціація практикуючих психологів, психотерапевтів, 2002. – 32 с.
3. Кириленко Т.С. Психологія: емоційна сфера особистості: Навч. посібник. – К.: Либідь, 2007. – 256 с.

ЗАВДАННЯ ДО ПІДСУМКОВОЇ МОДУЛЬНОЇ РОБОТИ

Умовою допуску до ПМР є виконання всіх обов'язкових видів робіт, передбачених програмою курсу.

I. Тестові завдання (максимальна кількість балів – 20).

Приклад тестового завдання:

Виключіть зайве (в контексті характеристик аддиктивної поведінки):

- а) алкоголізм;
- б) наркоманія;
- в) хуліганство;
- г) токсикоманія.

II. Теоретичні завдання (оцінюються від 0 до 30 балів).

Максимальна кількість балів – 30.

1. Освітньо-кваліфікаційна характеристика професії «Психолог». Освітньо-професійна програма підготовки психолога.
2. Виробничі функції та задачі діяльності психолога в різних сферах суспільної практики.
3. Вимоги до вмінь психолога. Особливості взаємозв'язку прав та обов'язків психолога.
4. Порядок атестації психологів у системі освіти. Посадова інструкція психолога в закладах освіти.
5. Специфіка діяльності психологічної служби у вищих навчальних закладах України.
6. Особливості діяльності психолога в соціальних службах для молоді.
7. Специфіка роботи психолога з підлітками «групи ризику». Проблема девіантної, аддиктивної та суїцидальної поведінки у підлітковому віці.
8. Специфіка змісту діяльності, завдань та функцій психологічної служби на підприємстві.
9. Характеристика досвіду роботи психологічної служби підприємства.
10. Психологічна служба організацій малого бізнесу.
11. Особливості роботи психологів у сфері реклами.
12. Специфіка діяльності, головні завдання та обов'язки психолога в установах покарання.
13. Положення про психолога установи виконання покарань та слідчого ізолятора.
14. Психологічні основи ресоціалізації засуджених.
15. Збройні сили України як сфера діяльності психолога. Розвиток служби психологічного забезпечення оперативно-службової діяльності органів внутрішніх справ України.
16. Положення про організацію психологічного забезпечення діяльності Державної прикордонної служби України.

III. Професійно-орієнтовані завдання (оцінюються від 0 до 50 балів).

Максимальна кількість балів – 50.

ВИМОГИ ДО ЕКЗАМЕНУ

I. Виконання обов'язкових завдань під час модульного контролю:

- Володіння теоретичним матеріалом з тем курсу.
- Виконання всіх обов'язкових завдань, передбачених робочою програмою та інструктивно-методичними матеріалами.
- Засвоєння знань з тем, які виносилися на самостійне опрацювання, на індивідуальній консультації у викладача.

Варіанти отримання студентом оцінки за модульний контроль:

Якщо кількість оцінок, отриманих на заняттях в межах трьох модулів більше або дорівнює мінімальній обов'язковій кількості:

Оцінка за модульний контроль = $(M+ПМР)\div 2$,

де M – середнє арифметичне оцінок, отриманих протягом вивчення модулів;

ПМР – оцінка за аудиторну модульну роботу

Якщо кількість оцінок, отриманих на заняттях менше мінімальної обов'язкової кількості (або відсутня оцінка з одного з обов'язкових видів робіт):

Оцінка за модульний контроль = ПМР

II. Написання екзаменаційної роботи.

Структура екзаменаційного білета

Екзаменаційний білет включає три види завдань.

I. Тестове завдання (максимальна кількість балів - 20).

Приклад тестового завдання:

Встановіть відповідність між назвою законодавчих, нормативно-правових актів України та їх змістом.

1) закон «Про освіту»;	а) визначає мету діяльності школи та роль практичного психолога у навчально-виховному процесі;
2) закон «Про загальну середню освіту України»;	б) регламентує діяльність практичних психологів у галузі освіти;
3) Положення про психологічну службу системи освіти України;	в) визначає основні принципи освіти та статус практичного психолога, який має сприяти їх реалізації;
4) Положення про психологічну службу центру соціальних служб для молоді.	г) визначає головні завдання, обов'язки та функції психолога центру соціальних служб для молоді.

II. Теоретичне питання (максимальна кількість балів - 30).

Теоретичні питання

1. Розвиток Національної системи соціально-психологічної служби України. Основні положення Концепції про Національну систему соціально-психологічної служби України.
2. Міжнародні документи та регіональні угоди про права людини.
3. Роль психологічної служби у захисті прав дітей. Основні положення Конвенції про права дитини.
4. Роль психологічної служби у захисті прав дітей. Основні положення «Декларації про права розумово відсталих осіб», та «Декларації про права інвалідів».
5. Роль психологічної служби у захисті прав дітей. Загальні положення закону України «Про охорону дитинства».

6. Роль психологічної служби у захисті прав дітей. Основні положення національної програми «Діти України».
7. Законодавчо-правова база діяльності психологів у системі освіти та в соціальних службах для молоді. Види документації психолога.
8. Нормативна основа діяльності психологів у сфері економіки та бізнесу.
9. Законодавчо-правова база діяльності психологів у пенітенціарній системі та військовій практиці.
10. Особливості психодіагностичної, розвивальної, корекційної роботи психолога в системі освіти, в сфері економіки та бізнесу, в установах покарання, у військовій практиці.
11. Специфіка просвітницько-пропагандистської та профілактичної роботи психолога в системі освіти, в сфері економіки та бізнесу, в установах покарання, у військовій практиці.
12. Психологічне консультування як важливий вид діяльності психолога в системі освіти, в сфері економіки та бізнесу, в установах покарання, у військовій практиці.
13. Психотерапія як різновид професійної психологічної допомоги в системі освіти, в сфері економіки та бізнесу, в установах покарання, у військовій практиці.
14. Проблема психологічного насильства у сучасному суспільстві. Особливості психологічної допомоги дітям, які постраждали від насильства.
15. Психодіагностична і консультативна допомога дітям, які постраждали від насильства.
16. Психотерапія та психопрофілактика насильства.
17. Освітньо-кваліфікаційна характеристика професії «Психолог». Освітньо-професійна програма підготовки психолога.
18. Виробничі функції та задачі діяльності психолога в різних сферах суспільної практики.
19. Вимоги до вмінь психолога. Особливості взаємозв'язку прав та обов'язків психолога.
20. Порядок атестації психологів у системі освіти. Посадова інструкція психолога в закладах освіти.
21. Специфіка діяльності психологічної служби у вищих навчальних закладах України.
22. Особливості діяльності психолога в соціальних службах для молоді.
23. Специфіка роботи психолога з підлітками «групи ризику». Проблема девіантної, аддиктивної та суїцидальної поведінки у підлітковому віці.
24. Специфіка змісту діяльності, завдань та функцій психологічної служби на підприємстві.
25. Характеристика досвіду роботи психологічної служби підприємства.
26. Психологічна служба організацій малого бізнесу.
27. Особливості роботи психологів у сфері реклами.
28. Специфіка діяльності, головні завдання та обов'язки психолога в установах покарання.
29. Положення про психолога установи виконання покарань та слідчого ізолятора.
30. Психологічні основи ресоціалізації засуджених.
31. Збройні сили України як сфера діяльності психолога. Розвиток служби психологічного забезпечення оперативно-службової діяльності органів внутрішніх справ України.
32. Положення про організацію психологічного забезпечення діяльності Державної прикордонної служби України.

III. Професійно-орієнтоване завдання (виконується на екзамені).

Максимальна кількість балів – 50.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ПМР ТА ЕКЗАМЕНАЦІЙНОЇ РОБОТИ

Вид завдання	Оцінка	Вимоги до знань та умінь студентів
Тестове	1 бал	Правильна відповідь на тестове завдання.
	0 балів	Неправильна відповідь на тестове завдання.
<i>Максимальна кількість балів</i>	20 балів	
Теоретичне	0-9 балів	Несвідоме, механічне відтворення матеріалу зі значними помилками та прогалинами; судження необгрунтовані; недостатньо проявляється самостійність мислення. Відповідь містить стилістичні та граматичні помилки.
	10-16 балів	Свідоме відтворення матеріалу з незначними помилками; дещо порушено логічність та послідовність викладу; недостатньо проявляється самостійність мислення. Відповідь стилістично правильна, містить незначні граматичні помилки.
	17-23 бали	Свідоме і повне відтворення матеріалу з деякими неточностями у другорядному матеріалі; виклад матеріалу достатньо обгрунтований, дещо порушено послідовність викладу. Відповідь стилістично та граматично правильна.
	24-30 балів	Виклад матеріалу глибоко обгрунтований, логічний, переконливий. Відповідь містить власні приклади, що свідчить про творче застосування матеріалу. Відповідь стилістично та граматично правильна.
<i>Максимальна кількість балів</i>	30 балів	
Професійно-орієнтоване	50-46 балів	<ul style="list-style-type: none"> • відповідь повна і структурована • виконання практичного завдання теоретично обгрунтоване • відповідь містить власні приклади студента • відповідь має вступну, основну частину та висновки • список літератури правильно оформлений • вказано практичне значення та проаналізовано
	45-38 бали	<ul style="list-style-type: none"> • відповідь повна і структурована • виконання практичного завдання теоретично обгрунтоване • відповідь містить власні приклади студента • відповідь має вступну, основну частину та висновки • список літератури правильно оформлений
	30-37 балів	<ul style="list-style-type: none"> • відповідь має певні неточності, але в цілому представлена інформація достатньо вичерпна • практичне завдання виконане без теоретичного обгрунтування • власні приклади студента відсутні або недостатньо обгрунтовані
<i>Максимальна кількість балів</i>	50 балів	
Всього	100 балів	

ДОДАТКИ

Додаток А

ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ НАД ПРОФЕСІЙНО-ОРІЄНТОВАНИМ ЗАВДАННЯМ З КУРСУ «ПСИХОЛОГІЧНА СЛУЖБА». БАЗОВА МЕТОДИКА ДО КУРСУ «ПСИХОЛОГІЧНА СЛУЖБА»

Повна назва та автор	Вихідне джерело	Джерела з описом та прикладами застосування
Метод комплексної експрес-діагностики стану соціально-педагогічної занедбаності дітей Р.В. Овчарової	<i>Овчарова Р.В. Практическая психология в начальной школе. – М.: ТЦ «Сфера», 2001. – С. 110-117.</i>	<i>Овчарова Р.В. Технологии практического психолога образования: Учебное пособие для студентов вузов и практических работников. – М.: ТЦ «Сфера», 2000. – С. 227-234.</i> <i>Овчарова Р.В. Социально-педагогическая запущенность в детском возрасте. – М.: ТЦ «Сфера», 1996. – 100 с.</i>

Теоретичні засади та історія виникнення методики

Автором методу комплексної експрес-діагностики стану соціально-педагогічної занедбаності дітей є Раїса Вікторівна Овчарова – професор, доктор психологічних наук, завідувачка кафедри Курганського державного університету (Росія).

Розробка методу зумовлена актуальністю проблеми соціальної та педагогічної занедбаності в молодшому шкільному віці. За визначенням Р.В. Овчарової, *соціально-педагогічна занедбаність* – це стан особистості дитини, який проявляється в низькому рівні розвитку властивостей суб'єкта діяльності, спілкування, самосвідомості та концентровано виражається в порушеному «образі Я». Основними ознаками соціальної занедбаності в дитячому віці є низький рівень розвитку соціально-комунікативних якостей особистості, низький рівень соціальної рефлексії та труднощі в оволодінні соціальними ролями. *Педагогічна занедбаність* зумовлена в першу чергу недоліками навчально-виховної роботи, наслідком чого є несформованість дитини як суб'єкта учбово-пізнавальної, ігрової та інших видів діяльності.

На думку авторки, витоки соціально-педагогічної занедбаності варто шукати ще в ранньому дитинстві приблизно з трьохрічного віку. Саме в цьому віці починає розвиватися самосвідомість дитини. Несприятлива ситуація розвитку провокує накопичення ознак занедбаності, які переходять у нове якісне утворення – симптомокомплекси. Спочатку занедбаність проявляється в дезадаптованій поведінці дитини (емоційна неврівноваженість, тривожність, низький рівень самоконтролю тощо), а потім поширюється і на особистісний рівень.

Сфера застосування

Метод комплексної експрес-діагностики стану соціально-педагогічної занедбаності дітей може використовуватися практичними психологами з метою виявлення причин та розробки ефективних корекційно-розвивальних програм, метою яких є подолання соціальної та педагогічної занедбаності в молодшому шкільному віці. Метод дозволяє визначити наявність чи відсутність стану занедбаності, діагностує основні проблеми в соціальному та особистісному розвитку дитини, які викликані цим станом.

Опис методики

В основу методу покладені незалежні характеристики дитини педагогом і психологом. Метод визначає наявність чи відсутність стану соціально-педагогічної занедбаності та

використовується одночасно із спостереженням за дітьми, яке ведуть педагоги і психолог. Додатково вивчаються продукти діяльності дитини (малюнки, зошити з різних навчальних дисциплін тощо), «історія її поведінки» (на основі бесід з батьками), медична картка.

Необхідний матеріал: бланк для відповідей, список тверджень.

Інструкція для експерта (вчителя чи психолога):

«Уважно прочитайте твердження кожної шкали. Якщо вказане твердження підходить до характеристики дитини, то закресліть відповідний номер цього твердження в бланку для відповідей. Щирість ваших відповідей буде сприяти правильній оцінці ситуації й допоможе дитині подолати наявні труднощі».

Бланк для відповідей

Ім'я та прізвище дитини	
Вік дитини	
Клас	
I – ВСа	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17
II – ВС	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21
III – ВУД	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22
IV – ЗТС	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
ЗТШ	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
V – ВМС	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13
ВМШ	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
Дата заповнення	

Список тверджень

Шкала I – ВСа (властивості самосвідомості)

1. Хочє бути дуже маленькою (дорослою).
2. Вважає себе негарною.
3. Вважає, що має погане здоров'я.
4. Вважає, що фізично менш витривала за інших.
5. Не подобається власне ім'я.
6. Не хоче бути дівчинкою (хлопчиком).
7. Думає, що має мало друзів.
8. Думає, що інші мають більш дружню сім'ю.
9. Їй здається, що вдома вона всім заважає.
10. Їй здається, що вона менш розумна за інших.
11. Вважає себе не дуже здібною.
12. Вважає, що батьки нею незадоволені.
13. Вважає, що їй часто не таланить.
14. Їй здається, що вчителька нею незадоволена.
15. Вважає, що у неї все виходить погано, що нічого не вміє.
16. Думає, що вона погана дитина.
17. Вважає, що вона нікому не потрібна, що її ніхто не любить, і часто говорить про це.

Шкала II – ВС (властивості спілкування)

1. Любить, коли до неї проявляють симпатію.
2. Хочє бути поміченою, але сама не проявляє активності.
3. Рідко просить сторонніх про допомогу та допомагає комусь сама.
4. У неї мало друзів.
5. Рідко підходить до вчителя за власною ініціативою.
6. Дитина часто грає соціальну роль «підлеглого».
7. Має лише одного товариша в колективі (інших дітей ігнорує).

8. Часто скаржитися на дітей.
9. Галасливо себе поводить, коли вчителя немає поряд.
10. Інколи, коли отримує зауваження, навмисно «грає на публіку».
11. Трапляється, що грає роль «клоуна», блазнює.
12. Заважає дітям на уроках, в іграх, насміхається над ними, любить лякати.
13. Рідко реагує на зауваження, поради, не звертає на них уваги.
14. Не розуміє, чому її вчинки не подобаються оточуючим.
15. Надокучає дітям.
16. Має погані стосунки з ровесниками.
17. Виявляє агресивність по відношенню до оточуючих, псує речі та іграшки.
18. Наслідує хуліганські витівки.
19. Поводить себе у колективі ізольовано.
20. Уникає контактів із вчителем.
21. Часто демонструє поведінку, яка несумісна із ситуацією.

Шкала III – ВУД (властивості учбової діяльності)

А. Мотивація навчання

1. Подобається мати шкільне приладдя і бути учнем.
2. У школу ходить тому, що там багато дітей.
3. Особливої зацікавленості до навчання не виявляє.
4. До навчання ставиться байдуже, інколи негативно.
5. Ходить до школи без особливого ентузіазму.
6. Не любить навчатися.
7. Боїться поганих оцінок, тому що за них вдома сварять.
8. Не любить навчатися, тому що рідко отримує похвалу.
9. У школі не подобається, тому що там не люблять поганих учнів.

Б. Учбово-пізнавальна активність

10. Не демонструє підвищеного інтересу до навчання.
11. Особливого інтересу до певних навчальних дисциплін не виявляє.
12. На уроках часто демонструє пасивність.
13. Запитання задає рідко та не намагається відповідати на них.
14. Працює тоді, коли контролює вчитель чи батьки.
15. Домашні завдання рідко виконує самостійно, якщо й виконує, то не дуже якісно.
16. Мало читає.

В. Цілеспрямованість та свідомість навчання

17. З труднощами розуміє навчальні завдання, часто не знає, як їх виконувати.
18. Швидко забуває зміст завдання та запитання.
19. Часто виконує завдання лише за зразком.
20. Із великими труднощами виявляє і виправляє помилки у виконаних завданнях.
21. Не впевнена у правильності своїх дій.
22. Незадоволена результатами власної учбової діяльності.

Шкала IV – ЗТ (загальна тривожність)

ЗТС (сім'я)

1. Часто просить вибачення у батьків або почуває себе винною.
2. Поводить себе безпорадно.
3. Поводить себе незграбно.
4. Почуває себе в сім'ї нікому не потрібною.
5. Занадто залежна від матері.
6. Тримається відсторонено від рідних.
7. Дуже боїться скарг вчителів батькам.
8. Часто обманює батьків.

9. Дуже часто згадує про сім'ю.
10. Часто має поганий настрій.

ЗТШ (школа)

1. Виявляє надмірне бажання постійно вітатися зі вчителем.
2. Занадто дружелюбна по відношенню до вчителя.
3. Часто приносить і показує вчителю різноманітні предмети.
4. Дуже хоче сподобатися вчителю.
5. Постійно потребує допомоги й підтримки.
6. Намагається «отримати монополію» на вчителя.
7. Не може зацікавити собою інших.
8. Легко здається у випадку невдачі.
9. «Грає на публіку», коли отримує зауваження.
10. Ризикує без потреби.
11. Грається виключно з дітьми, які старші або менші за віком.
12. Неадекватно реагує на оцінку з боку оточуючих.

Шкала V – VM (виховний мікросоціум)

VMC (сім'я)

1. Батьки дитини вважають, що покарання формують сильний характер.
2. Батьки вважають, що їх стиль виховання в жодному разі не має змінюватися.
3. Робота батьків пов'язана з відрядженнями.
4. Батьки займають відповідальні посади.
5. Дитина часто пропускає навчальні заняття.
6. Дитина росте неохайною.
7. Дитина «псує нерви» батькам.
8. Батьки схильні скаржитися на відсутність здібностей у дитини.
9. Батьки заздять тим, у кого здібні діти.
10. Батьки вважають, що з дитиною їм не пощастило.
11. Батьки хочуть, щоб їх дитина товаришувала з вихованими дітьми.
12. Батьки схильні уникати зустрічей із вчителем та не розпитувати його про свою дитину.
13. Батькам рідко вдається відвідувати батьківські збори.

VMШ (школа)

1. Дитина викликає у вчителя скоріше співчуття, чим симпатію.
2. На думку вчителя, дитина порівняно з ровесниками має нижчий рівень знань, вмінь та навичок.
3. Вчитель намагається зробити так, щоб неуспішна дитина не підводила колектив.
4. Вчитель вважає, що активність дитини доречна, якщо вона відповідає меті та завданням виховання.
5. Вчитель вважає, що поважати можна ту дитину, яка на це заслуговує.
6. Вчитель впевнений у тому, що діти мають бути вихованими та дисциплінованими.
7. Вчитель вважає, що діти мають йому довіряти та розповідати про свої думки та переживання.
8. Вчитель впевнений, що успіхів можна досягнути, якщо дотримуватися чіткого плану.
9. Вчитель вбачає, що проблеми в розвитку дитини пов'язані передусім з недоліками сімейного виховання.
10. Вчитель впевнений, що в школі навчають лише хорошому.
11. Нерідко батькам буває соромно за свою дитину перед знайомими.
12. Батьки підкреслюють всі недоліки дитини, яких, на їх думку, більше чим позитивних якостей.

Шкала ПД (переваги дитини)

«У довільному порядку дайте відповідь на запитання, представлені у бланку».

Що дитина любить?	
Що дитина вміє?	
Які дитина має бажання?	
Які дитина має особистісні якості?	

Особливості обробки даних та інтерпретації результатів

Кількісний аналіз

Соціально-педагогічна занедбаність діагностується при наявності відмічених експертом тверджень за I, IV, V і однією із шкал, які залишилися (II, III) або за всіма шкалами. Про *легку міру занедбаності* свідчить 10-25% виділених тверджень від загальної кількості тверджень. На *середню міру занедбаності* вказує 25-50% відмічених тверджень. Більше 50% відмічених тверджень свідчить про *високу міру занедбаності*.

Якісний аналіз

Шкала I – Вса (властивості самосвідомості) вказує на рівень розвитку властивостей суб'єкта самосвідомості. Перші чотири твердження свідчать про неприйняття фізичного «Я», 5 та 6 твердження вказують на відсутність ідентифікації з іменем та статтю, 7, 8, 9, 12, 14 твердження характеризують рівень соціальної дезадаптації. Інші твердження свідчать про неадекватну самооцінку та рівень домагань.

Шкала II – ВС (властивості спілкування) визначає рівень сформованості властивостей суб'єкта спілкування. Перші два твердження стосуються потреби дитини у визнанні; твердження 3, 5, 6, 7, 20 характеризують низький рівень комунікативної активності дитини та її незадоволену потребу в спілкуванні. Твердження 4, 8, 16, 19 вказують на низький соціальний статус дитини та її ізольованість у колективі. Твердження 13, 14, 15, 21 свідчать про соціальну неадекватність дитини, пов'язану з низьким рівнем соціальної рефлексії. Інші твердження демонструють способи захисно-компенсаторної поведінки соціально ізольованої дитини.

Шкала III – ВУД (властивості учбової діяльності) вказує на рівень розвитку властивостей суб'єкта діяльності. За цією шкалою твердження 1-9 демонструють дисгармонію мотивації навчання; твердження 10-16 свідчать про проблеми в учбово-пізнавальній активності дитини; твердження 17-22 характеризують несформованість цілеспрямованості й усвідомлення змісту та процесу навчання (розвиток рефлексії, внутрішній план дій, довільність психічних процесів).

Шкала IV – ЗТ (загальна тривожність) включає 22 судження, 10 з них характеризують сімейну тривожність дитини – ЗТС; 12 тверджень містять характеристики тривожності дитини в школі – ЗТШ. Чим вищий бал загальної тривожності, тим більше це свідчить про знехтування занедбаної дитини референтними особами, про її соціальну дезадаптацію.

Шкала V – ВМ (виховний мікросоціум) має два варіанта: ВМС – виховний мікросоціум сім'ї (15 тверджень) і ВМШ – виховний мікросоціум школи (10 тверджень). У цих твердженнях віддзеркалюється несприятлива сімейна та шкільна атмосфера, нехтування потребами занедбаної дитини з боку вчителів та батьків; авторитарно-гіперсоціалізований тип ставлення до дитини, який стримує її активність. Загальна кількість балів за цією шкалою діагностує несприятливість соціально-педагогічної ситуації розвитку дитини.

Додатково вводиться **шкала ПД (переваги дитини)**, яка в опитувальнику не зашифрована. Ця шкала містить чотири питання про дитину, які стосуються її позитивних якостей. Ці питання виявляють обізнаність вчителів і батьків про захоплення дитини, її вміння, бажання. Відсутність відповідей за цією шкалою свідчить про неприйняття, нехтування та незацікавленість дорослих у гармонійному розвитку дитини.

Суперечливі дані можуть уточнитися шляхом безпосереднього спостереження за дитиною. Отримані дані про дитину узагальнюються.

Діагностичні можливості та обмеження

Діагностичні можливості.

- можливість відмежувати на початковому етапі соціально-педагогічну занедбаність від схожих до неї станів, наприклад, вікових криз розвитку;
- групування тверджень у відповідні шкали дозволяє проаналізувати причини соціальної та педагогічної занедбаності, а також визначити її рівень;
- на основі отриманих даних можна побудувати ефективну корекційну програму стану соціально-педагогічної занедбаності;
- існує можливість узагальнення індивідуальних результатів.

Обмеження.

- на результати дослідження може вплинути суб'єктивність оцінних суджень дорослих;
- ефективність застосування методики значною мірою залежить від обізнаності з боку вчителів та батьків індивідуальних особливостей дитини.

ПРИКЛАД ВИКОНАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ОРІЄНТОВАНОГО ЗАВДАННЯ З КУРСУ «ПСИХОЛОГІЧНА СЛУЖБА»

Клієнтський запит

Ви працюєте шкільним психологом. До вас звернулася вчителька другого класу. Вона зазначила: «Від початку навчального року минуло близько трьох місяців. В основному діти дотримуються правил поведінки в шкільному колективі: дисципліновано поведуться на уроках та перервах, сприймають та виконують навчальні завдання. Однак з одним учнем маю щоденні проблеми. Микола П. – абсолютно некерована дитина, імпульсивний, на будь-які зауваження чи рекомендації реагує бурхливими негативними емоціями. Така ситуація негативно впливає на інших дітей. Деякі учні навіть починають наслідувати його поведінку!! Що мені робити!?»

Обов'язкова програма при виконанні завдання:

1. *Сплануйте та змодельуйте результати дослідження соціально-педагогічної занедбаності дитини.*
2. *У ході роботи використайте метод комплексної експрес-діагностики стану соціально-педагогічної занедбаності дітей, розроблений Р.В. Овчаровою.*
3. *Підготуйте діагностичний звіт.*
4. *Використавши результати проведеного дослідження, продемонструйте консультативну бесіду з вчителькою, у ході якої Ви даєте рекомендації щодо особливостей міжособової взаємодії з дитиною.*

ХІД РОБОТИ НАД ПРОФЕСІЙНО-ОРІЄНТОВАНИМ ЗАВДАННЯМ

I. ЕТАП ПЕРВИННОГО АНАЛІЗУ ПРОБЛЕМИ

1.1. Категоріально-термінологічне до визначення проблеми, з якою звернулися до психолога

Діалогічне формулювання проблеми

Клієнт. Микола – це щоденні проблеми. Хлопчик міг би дуже гарно навчатися, якби вмів керувати власною поведінкою!

Психолог. Скажіть, будь ласка, що Ви маєте на увазі, коли говорите про відсутність вміння керувати власною поведінкою?

Клієнт. Учень абсолютно некерований, імпульсивний, на будь-які зауваження чи рекомендації реагує бурхливими негативними емоціями... Просто жах!

Психолог. Таку поведінку Микола демонстрував і в першому класі?

Клієнт. Справа в тому, що Микола перший клас закінчував не в нашій школі.

Психолог. Тобто у Вашому класі хлопчик навчається лише близько трьох місяців?

Клієнт. Так, але я не думаю, що лише зміна шкільного колективу провокує таку поведінку. Інші учні спочатку намагалися з ним потоваришувати. Я також цьому усіляко сприяла...

Психолог. Скажіть, а Ви розмовляли з батьками Миколки щодо проблем у поведінці їх сина?

Клієнт. Та я тільки й роблю, що намагаюся з ними говорити, але мама вважає, що ніяких проблем немає. Вона навіть уникає цих розмов. Говорить, що дома їх син демонструє ідеальну поведінку. Батько ж ніби дослухається до моїх порад... Іншими словами, на мою думку, мати й батько дотримуються різних підходів до виховання Миколи.

Психолог. А Ви не цікавилися в батьків причинами зміни шкільного колективу?

Клієнт. Звичайно, що запитувала. Мати сказала, що до її сина ставилися упереджено, що постійно робили зауваження на порожньому місці. Як на мене, то тут справа далеко не у шкільному оточенні. Мені шкода дитини: хлопчик розумний, але якщо не навчиться відповідно поводитися, то про розвиток учбових здібностей можна не говорити.

Психолог. Я попередньо можу припустити, що ситуація пов'язана з соціально-педагогічною занедбаністю дитини.

Клієнт. Я приблизно розумію, про що Ви говорите, але можете уточнити зміст цього поняття і як у цьому переконатися?

Психолог. Основними ознаками соціальної занедбаності в дитячому віці є низький рівень розвитку соціально-комунікативних якостей особистості, низький рівень соціальної рефлексії та труднощі в оволодінні соціальними ролями. Педагогічна занедбаність зумовлена в першу чергу недоліками навчально-виховної роботи, наслідком чого є несформованість дитини як суб'єкта учбово-пізнавальної, ігрової та інших видів діяльності.

А переконатися в наявності чи відсутності стану соціально-педагогічної занедбаності можна провівши дослідження з використанням спеціальної діагностичної процедури.

Клієнт. Ну давайте хоч із чогось почнемо! Так тривати просто не може. Інші учні не мають спостерігати зразки такої поведінки, бо вже й так деякі починають наслідувати Миколу! Уявляєте?

Психолог. Роботу можна почати завтра. Я принесу бланки для дослідження, а Ви виступите в ролі експерта.

Клієнт. А що конкретно від мене буде вимагатися?

Психолог. Вам потрібно буде відмітити в бланку для відповідей ті твердження, які, на Вашу думку, характеризують Миколу. Далі, виходячи з отриманих результатів, я визначу наші подальші дії.

Клієнт. Надіюсь, що наша робота буде ефективною та допоможе в першу чергу дитині.

Базові категорії, необхідні для подальшої роботи з проблемою: соціально-педагогічна занедбаність, стиль сімейного виховання, психолого-педагогічна корекція, розвиток довільності поведінки.

1.2. Формування реалістичних очікувань у людини, яка звернулася за допомогою та визначення напрямків практичної роботи психолога

Опис меж компетенції психолога. В описаній ситуації до меж компетенції психолога входить психодіагностична та консультаційна робота.

Визначення напрямків практичної роботи

Напрямок практичної роботи	Обґрунтування
Психодіагностична робота	Аналіз особливостей поведінки учня за допомогою методу комплексної експрес-діагностики стану соціально-педагогічної занедбаності дітей Р.В. Овчарової.
Консультаційна робота	Консультаційна бесіда з вчителем з метою розробки ефективних шляхів міжособової взаємодії з учнем.

Перелік очікуваних результатів

Психолог. Проведена робота має дати такі результати:

- з'ясування індивідуально-психологічних особливостей учня та особливостей виховного впливу сім'ї та школи;
- виявлення труднощів та можливих кризових моментів у розвитку особистості молодшого школяра;
- розробка прийомів ефективної міжособової взаємодії з учнем.

II. ПЛАНОВО-ПІДГОТОВЧИЙ ЕТАП

2.1. Аналіз власного досвіду виконання подібних завдань при вивченні навчальних дисциплін та проходженні практик

Дисципліна	Модуль	Тема	Зміст питань
Вікова психологія	Психологічні особливості дітей молодшого шкільного віку	Розвиток самосвідомості молодших школярів	Розвиток соціальної рефлексії в молодших школярів. Особливості розвитку самооцінки.
Педагогічна психологія	Психологічні особливості міжособових стосунків у молодшому шкільному віці	Розвиток міжособових стосунків молодших школярів	Психологічний клімат у шкільному колективі. Роль сім'ї та вчителя в гармонійному особистісному розвитку учня. Шляхи оптимізації міжособових стосунків молодших школярів.
Психологічна служба в системі освіти	Особливості роботи психолога в закладах освіти	Специфіка роботи психолога з молодшими школярами	Адаптація дитини до школи та мотивація навчання. Психологічна допомога учням у випадку шкільної дезадаптації. Довільність поведінки в молодшому шкільному віці та методи її розвитку.

2.2. Підбір і аналіз літератури та формулювання припущень про причини виникнення проблеми

Бібліографічний опис джерела	Основні ідеї та тези, що стосуються проблеми
Довідкова література	
Фридман Л.М., Кулагина И.Ю. Психологический справочник учителя. – М.: Изд-во «Совершенство», 1998. – С. 25-36, 277-283.	Особливості саморегуляції молодших школярів. Розвиток самооцінки молодших школярів. Міжособова взаємодія в молодшому шкільному віці.
Практическая психология образования: Учебное пособие 4-е изд./ Под ред. И.В. Дубровиной. – СПб.: Питер, 2004. – С. 311-365.	Проблема низького рівня самоконтролю в поведінці молодших школярів. Взаємодія молодших школярів із дорослими та ровесниками.
Овчарова Р.В. Технологии практического психолога образования: Учебное пособие для студентов вузов и практических работников. – М.: ТЦ «Сфера», 2000. – С. 219-238.	Поняття, причини та шляхи подолання соціально-педагогічної занедбаності в молодшому шкільному віці.
Монографії	
Ананьев Б.Г. Избранные психологические труды. В двух томах. Том II. – М.: Педагогика, 1980. – С. 183-226.	Роль самостійності, саморегуляції та самоконтролю в навчальній діяльності учнів.
Гуменюк О.Є. Психологія Я-концепції: Монографія. – Тернопіль: Економічна думка, 2002. – С. 5-87.	Проблема формування позитивного самоставлення та розвитку самоконтролю в молодшому шкільному віці.

Бібліографічний опис джерела	Основні ідеї та тези, що стосуються проблеми
Овчарова Р.В. Практическая психология в начальной школе. – М.: ТЦ “Сфера”, 2001. – С. 100-122.	Теоретичні та практичні основи роботи з соціально та педагогічно занедбаними дітьми.
<i>Вузькоспеціалізовані статті</i>	
Кочерга О., Васильєв О. Деадаптивна поведінка дітей // Психолог. – 2002. – № 4. – С. 25-30.	Види деадаптивної поведінки учнів.
Максимова Н. Психокорекційна робота з молодшими школярами // Психолог. – 2002. – № 37. – С. 6-8.	Напрямки та структура психокорекційної роботи з молодшими школярами.
Поліщук В. Негативні особистісні утворення в дітей молодшого шкільного віку // Практична психологія і соціальна робота. – 2002. – № 6. – С. 11-13.	Підвищена емоційність, неврівноваженість, агресивність в дітей молодшого шкільного віку.
Поліщук С.А. Розвиток вольових якостей у дітей молодшого шкільного віку // Практична психологія і соціальна робота. – 2002. – №4. – С. 12-14.	Значення вольових якостей для розвитку самоконтролю в молодшому шкільному віці.
Тіхонова М. Емоційна деадаптація дітей молодшого шкільного віку // Психолог. – 2003. – № 1. – С. 27-30.	Причини, наслідки та шляхи подолання емоційної деадаптації молодших школярів.

Припущення щодо причин виникнення проблеми. Основною причиною неврівноваженої поведінки учня може бути стиль сімейного виховання. Різні підходи до виховання з боку матері та батька, незадоволення потреби в емоційному контакті з батьками викликає певні труднощі та кризові моменти в особистісному розвитку учня. Демонстративна емоційність дитини, відсутність самоконтролю та вміння самокритично ставитися до виконаних завдань є деструктивною компенсацією браку позитивного емоційного контакту з батьками та відсутності вміння диференційовано оцінювати результати власної роботи.

2.3. Консультація з фахівцями

Потреби в консультації з фахівцями-суміжниками немає, однак є необхідність бесіди з батьками з метою уточнення окремих аспектів проблеми: емоційна характеристика поведінки учня під час виконання домашніх завдань; особливості реагування на зауваження батьків; особливості емоційних стосунків у родині.

2.4. Складання розгорнутого плану виконання завдання, підбір методів та аналіз ресурсів

Етап роботи	Методи та процедури	Необхідні ресурси
Планування дослідження стану соціально-педагогічної занедбаності дитини	Метод комплексної експрес-діагностики стану соціально-педагогічної занедбаності дітей Р.В. Овчарової	Література з описом процедури дослідження стану соціально-педагогічної занедбаності.
Експрес-діагностика стану соціально-педагогічної занедбаності молодшого школяра	Метод комплексної експрес-діагностики стану соціально-педагогічної занедбаності дітей Р.В. Овчарової	Бланк для відповідей. Список тверджень для експертної оцінки.

Етап роботи	Методи та процедури	Необхідні ресурси
Консультативна бесіда з батьками	Консультативна бесіда	План консультативної бесіди з батьками.
Консультативна бесіда з вчителькою	Консультативна бесіда	Література з проблеми розвитку емоційної сфери молодших школярів. План бесіди з вчителькою.

2.5. Передбачення проблемних моментів

Проблемні моменти	Причини виникнення	Шляхи уникнення
Недовіра батьків результатам дослідження	Небажання усвідомити те, що основні причини неврівноваженої поведінки учня пов'язані саме зі специфікою сімейного виховання.	Пропозиція дотримуватися в сім'ї єдиного стилю сімейного виховання; налагодити позитивний емоційний контакт з дитиною; щиро цікавитися шкільним життям дитини та з метою порівняння результатів провести через деякий час повторне дослідження.
Небажання учня сприймати критичні зауваження з боку вчителя	Недовіра до дорослих, яка викликана браком позитивного емоційного контакту з батьками.	Використання прийомів диференційованого оцінювання результатів виконання навчальних завдань. Навчання дитини прийомам самооцінки.

2.6. Підготовка матеріалів, необхідних для виконання завдання

Етап роботи	Матеріали
Проведення дослідження стану соціально-педагогічної занедбаності дитини	Список тверджень для експертної оцінки, бланк для відповідей.
Консультативна бесіда з батьками	<i>План бесіди з батьками:</i> <ul style="list-style-type: none"> – емоційна характеристика поведінки учня під час виконання домашніх завдань; – особливості реагування на зауваження батьків; – особливості емоційних стосунків у родині.
Консультативна бесіда з вчителькою	<i>План бесіди з вчителькою:</i> <ul style="list-style-type: none"> – особливості оцінювання виконаних учнем навчальних завдань; – особливості надання критичних зауважень та рекомендацій учневі; – специфіка міжособової взаємодії учня з ровесниками.

III. ЕТАП ПРАКТИЧНОЇ РОБОТИ

3.1. Збір емпіричних даних

Таблиця 1.

Бланк для відповідей за результатами експрес-діагностики стану соціально-педагогічної занедбаності молодшого школяра (оцінювання вчителем)

Ім'я та прізвище дитини	Микола П.
Вік дитини	8 років
Клас	2 клас
I – ВСа	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17
II – ВС	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21
III – ВУД	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22
IV – ЗТС	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
ЗТШ	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
V – ВМС	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13
ВМШ	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
Дата заповнення	18.11.11

Таблиця 2.

Бланк для відповідей за шкалою ПД (переваги дитини з точки зору вчителя)

Що дитина любить?	розповідати вірші, малювати, читати казки
Що дитина вміє?	гарно декламувати вірші, складати розповіді
Які дитина має бажання?	хоче виступати на шкільних святах, прагне похвали з боку батьків
Які дитина має особистісні якості?	наполегливість, щирість

3.2. Аналіз та інтерпретація отриманих даних

Якісний та кількісний аналіз дослідницьких даних

Кількісна обробка даних показала, що із 107 тверджень вчителька відмітила 43 твердження, які, на її думку, характеризують особливості самосвідомості, спілкування, сімейного виховання та поведінки учня. Для того, щоб визначити рівень соціально-педагогічної занедбаності, необхідно встановити відсоток виділених тверджень вчителькою у співвідношенні із загальною кількістю тверджень (107 тверджень – 100%; 43 твердження – 40,2%). За Р.В. Овчаровою 40,2% виділених тверджень свідчить про середній рівень соціально-педагогічної занедбаності.

Якісна обробка даних передбачає детальний аналіз виділених вчителькою тверджень, які, на її думку, характеризують дитину. Проаналізуємо виділені твердження за кожною шкалою (див. табл. 3).

Таблиця 3.

Результати оцінювання вчителем особистісних характеристик дитини

Номер та назва шкали	Кількість виділених вчителем тверджень	Максимальна кількість тверджень шкали
I – властивості самосвідомості	2	17
II – властивості спілкування	14	21
III – властивості учбової діяльності	10	22
IV – загальна тривожність (сім'я)	3	10

IV – загальна тривожність (школа)	6	12
V – виховний мікросоціум (сім'я)	2	13
V – виховний мікросоціум (школа)	7	12

Першу шкалу (*властивості самосвідомості*) утворюють 17 тверджень, з яких вчителька відмітила твердження під номером 13 і 14, які, на її думку, характеризують молодшого школяра. Твердження №13 стосується самооцінки та рівня домагань («Дитина вважає, що їй часто не таланить»). У нашому випадку це свідчить про **кризові моменти в розвитку самооцінки**, зумовлені відсутністю поцінування успіхів дитини з боку батьків (вчителька відмітила, що Микола часто говорить про бажання отримати похвалу від батьків). На рівень **соціальної дезадаптації** вказує 14 твердження (учневі постійно здається, що вчителька ним не задоволена). У розмові з вчителькою з'ясувалося, що майже постійно після відповідей на запитання чи вирішення будь-якого завдання Микола говорить фразу на кшталт: «Я щось не так зробив? Мені здається, що все правильно!!! Ви мені погану оцінку поставите? тощо. Така ситуація пов'язана з **відсутністю вміння самокритично оцінювати власну роботу**, що й зумовлює появу тривожного очікування зовнішнього оцінювання.

За шкалою «*властивості спілкування*» вчителька відмітила 14 тверджень із 21. Це свідчить про наявність проблеми в розвитку дитини як суб'єкта спілкування. Зміст виділених тверджень вказує на **незадоволеність потреби у визнанні** («Хоче бути поміченим»), **низький соціальний статус дитини та її ізольованість у колективі** («Має погані стосунки з ровесниками»), соціальну неадекватність дитини, пов'язану з **низьким рівнем соціальної рефлексії** («Не розуміє, чому її вчинки не подобаються оточуючим»). Крім цього, вчителька відмітила твердження, які характеризують захисно-компенсаторну поведінку («Грапляється, що грає роль «клоуна», блазнює»).

Аналіз виділених тверджень за шкалою, яка характеризує *особливості учбової діяльності*, показав, що в учня **переважає зовнішня мотивація навчання** («В школу ходить тому, що там багато дітей»), **низький рівень учбово-пізнавальної активності** («Працює тоді, коли контролює вчитель чи батьки») та є **труднощі з цілеспрямованістю в навчанні** («З труднощами розуміє навчальні завдання, часто не знає, як їх виконувати»).

За шкалою «*загальна тривожність*» вчителька відмітила 8 тверджень із 22, що свідчить про наявність тривожності, пов'язаної з сім'єю («Дуже боїться скарг вчителів батькам») та школою («Легко здається у випадку невдачі»). Якісний аналіз всіх виділених тверджень підтверджує також виявлену за допомогою інших шкал **захисно-компенсаторну поведінку учня** («Грає на публіку», коли отримує зауваження»).

Труднощі в сімейному вихованні ілюструють твердження за шкалою «*виховний мікросоціум / сім'я*». Батьки демонструють унікаючу поведінку, не прагнуть цікавитися шкільними справами свого сина. Така ситуація свідчить про несвідоме витіснення труднощів в особистісному розвитку учня («У мого сина все гаразд»).

Аналіз відповідей вчителя за додатковою шкалою «*переваги дитини*» вказує на напрямки психологічної допомоги учневі. Вчителька відмітила вміння та особистісні якості, подальший розвиток і визнання яких міг би допомогти подолати труднощі в емоційній регуляції поведінки молодшого школяра. Ще раз знайшло своє підтвердження припущення про те, що відсутність похвали з боку батьків значною мірою зумовлює емоційну невірноваженість у поведінці учня.

За результатами проведеного аналізу можна зробити **такі узагальнення:**

- основною причиною невірноваженої поведінки учня є унікаючий стиль сімейного виховання (батьки абсолютно не прагнуть зрозуміти причини проблем у поведінці дитини, не визнають цих проблем);
- різні підходи до виховання з боку матері та батька, незадоволення потреби в емоційному контакті з батьками, відсутність їх підтримки викликає ряд труднощів та

кризових моментів в особистісному розвитку учня (демонстративна емоційність дитини, підвищена тривожність, вербальна агресивність);

– відсутність самоконтролю та вміння самокритично ставитися до виконаних завдань є деструктивною компенсацією браку позитивного емоційного контакту з батьками та відсутності вміння диференційовано оцінювати результати власної роботи. Серйозною перешкодою для розвитку адекватної диференційованої самооцінки є нерозуміння критеріїв зовнішнього оцінювання, що, в свою чергу, викликає тривожність та страх перед школою, які й компенсуються негативними демонстративними формами поведінки.

3.3. Надання психологічної допомоги

Консультативна бесіда з клієнтом (вчителькою)

Психолог. Дуже приємно Вас бачити. Я обробила результати дослідження стану соціально-педагогічної занедбаності дитини, на основі чого ми зможемо розробити план наших подальших дій психологічної допомоги Миколці.

Клієнт. То ми можемо говорити, що Микола – соціально і педагогічно занедбана дитина? Я так і думала!!

Психолог. Виявлено середній рівень соціально-педагогічної занедбаності дитини. Однак не поспішайте. Давайте детально поговоримо про отримані результати.

Клієнт. То проблеми в поведінці дитини зумовлені недоліками сімейного виховання чи причина в тому, що учень перший клас закінчував в іншому шкільному колективі?

Психолог. Проведений аналіз показав, що труднощі в особистісному розвитку дитини пов'язані як із сімейним вихованням, так із особливостями адаптації до шкільного життя.

Клієнт. Давайте по порядку. Спочатку поясніть мені, які саме, на Вашу думку, недоліки сімейного виховання зумовлюють таку поведінку хлопчика. Я, до речі, знову спробувала поговорити з матір'ю учня, але вона сказала, що у неї немає часу, а займатися вихованням – це справа вчителя. Ось так!

Психолог. Відсутність самоконтролю в емоційній сфері та демонстративність поведінки учня є своєрідною компенсацією відсутності підтримки та зацікавленості батьків шкільним життям сина, а також браку позитивного емоційного контакту з батьками (особливо з матір'ю). Крім того, різні підходи до виховання матері і батька дезорієнтують дитину, тим самим викликаючи емоційну неврівноваженість Миколи.

Клієнт. А звідки Ви знаєте про те, що мати і батько по-різному виховують сина?

Психолог. По-перше, Ви самі говорили, що мати абсолютно не сприймає Ваших зауважень стосовно поведінки учня, а батько до Ваших порад дослухається. А, по-друге, я спостерігала протягом певного часу за Миколкою на перервах. Одного разу була свідком такої розмови дитини з іншим учнем: однокласник запитував Миколу, чи дозволяє йому мама дивитися ввечері мультфільми. Микола відповів: «Мамі все одно. Каже, що можу дивитися, скільки захочу, аби їй не заважав. А тато говорить, що ввечері дивитися мультики шкідливо. Вони навіть одного разу через це посварилися! Вони сварилися, а я собі мультики дивився...»

Клієнт. Бідна дитина! І як же «достукатися» до свідомості матері? Я так розумію, що до батька «достукатися» легше.

Психолог. Зі свого боку я буду намагатися зацікавити батьків зустріччю зі мною. На індивідуальній консультації надіюсь більше дізнатися про особливості сімейних стосунків, а тоді вже спланую подальшу роботу з дитиною та з батьками. Крім того, попрошу Вас запросити мене на наступні батьківські збори (надіюсь, що батьки Миколи прийдуть), на яких я висвітлю тему дитячо-батьківських стосунків, запропоную батькам рекомендації для їх покращення, а також порекомендую доступну для розуміння батьків літературу з цієї проблеми.

Клієнт. Надіюсь, що Ваш виступ хоч трохи змінить ситуацію на краще. Ви ще говорили, що є причини неврівноваженої поведінки учня, пов'язані з особливостями адаптації до шкільного життя. Що Ви мали на увазі?

Психолог. Я виявила, що Микола так гостро реагує на Ваші зауваження, тому що не розуміє критеріїв оцінювання. Низький рівень самоконтролю та відсутність вміння оцінювати власне виконане завдання зумовлюють, як і у випадку з сімейним вихованням, своєрідну захисну реакцію в дитини – будь-яке зауваження чи рекомендацію учень не сприймає конструктивно, а реагує на це бурхливими негативними емоціями.

Клієнт. То що ж мені зробити, щоб він зрозумів, чому я роблю зауваження? Я ж не просто так його роблю!

Психолог. Хочу запропонувати Вам використовувати на уроках методичний прийом «Лінієчки», розроблений на основі методики дослідження самооцінки Т.В. Дембо – С.Я. Рубінштейн. Цей прийом допоможе навчити дітей самостійно критично оцінювати власні виконані завдання. А головне – спокійно та конструктивно сприймати Ваші зауваження, виправлення та рекомендації.

Клієнт. Якщо це доступно для розуміння дітьми, то я буду лише рада. Можливо, порекомендуєте доступну для розуміння літературу, яка допоможе мені глибше ознайомитися із цим прийомом та зі специфікою сприймання учнями оцінок.

Психолог. Цей прийом спеціально розроблений для розвитку самооцінки молодших школярів, а детально про його застосування можна почитати у джерелі: *Оценка без отметки / Под ред. Цукерман Г.А. – Москва-Рига.: Педагогический центр «Эксперимент», 1999. – 133 с.*

Ця книга є у мене. Можете її взяти і ознайомитися.

Клієнт. Давайте зробимо так: я почитаю книгу, а тоді ми з Вами ще цей прийом обговоримо. Гарзд?

Психолог. Звичайно. Маю також пропозицію зустрітися з Вами, наприклад, через тиждень після того, як Ви попрактикуєте з використанням прийому «Лінієчки» на уроках та проаналізувати зміни в поведінці учнів, в першу чергу Михайлика. Я думаю, що хоч мінімальні позитивні зміни після цього обов'язково мають бути.

Клієнт. Буду цьому лише рада.

IV. ЗВІТНО-ПІДСУМКОВИЙ ЕТАП

4.1. Представлення результатів людині, яка звернулася із запитом

Підсумкова консультативна бесіда

Психолог. Доброго дня! Рада Вас знову бачити. Ваш настрій підказує мені, що Ви вже досягли певних позитивних змін у поведінці учня.

Клієнт. Я думаю, що невеличкі позитивні зміни є. По-перше, цей прийом «Лінієчки» дуже сподобався учням. Навіть Миколка сказав, що йому цікаво собі оцінки ставити. А коли я йому зробила зауваження за неакуратно виконане письмове завдання, він вперше (!) від початку навчального року більш-менш спокійно відреагував. Я думаю, що слід і надалі цей прийом практикувати. Одне засмучує, що батьки поки зі свого боку не допомагають дитині. Надіюсь, що вони прийдуть завтра на батьківські збори і Ви зможете зацікавити їх в індивідуальній консультації.

Психолог. Те, що є вже хоч невеличкі позитивні зміни в поведінці учня – це вже дуже добре. Я розробила корекційну програму стану соціально-педагогічної занедбаності, за якою я буду займатися з Миколою з наступного тижня. Програма розрахована на три місяці, зустрічатися з дитиною планую двічі на тиждень. А щодо батьківських зборів, то я розробила структуру виступу перед батьками, який має посприяти усвідомленню ними актуальності нашої проблеми.

Клієнт. Мені здається, що зі свого боку ми з Вами робимо все можливе, щоб психологічно допомогти дитині. Будемо надіятися, що батьки усвідомлять необхідність своєї участі у вихованні сина.

Психолог. Завтрашні батьківські збори мають прояснити ситуацію і ми зможемо довізнатися зі шляхами психологічної допомоги Миколі.

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

ЗАГУРСЬКА Інна Станіславівна

ПСИХОЛОГІЧНА СЛУЖБА

Методичні рекомендації з курсу